Массе а мехкий пролетареш, вIашагIкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

(«С В Е Т») Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров Чечено-Ингушской АССР

Газет арадувл 1923 шера денз • ШИНАРА, 14 февраль, 1978 шу. • № 19 (5841). • Мах 2 кеп.

ЕРРИГСОЮЗНИ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИ ЯХЬЕ КОТАЛО ЯЬККХАРАШ

КПСС Центральни Комитето, СССР Министрий Совето, Профессиональни СоюзийЕрригсоюзни Центральни Совето, ВЛКСМ Центральни Комитето 1977 шера производства эффективности балха дикали лакхъяра, халкъбоахама план толаме кхоачашъяра лелаяьча Ерригсоюзни социалистически яхьа итогаш а яь котало яьккхараш а лаьрхIай, КПСС ЦК, СССР Министрий Совета, ВЦСПС, ВЛКСМ ЦК карара кара тела ЦIе байракхаш а еннай:

НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ГIОЛЛА

КПСС ЦК, СССР Министрий Совета, ВЦСПС, ВЛКСМ ЦК карара кара тела ЦIе байракхаш еннай:

г. Грознена

Ачхой-Мартановски района

КПСС ЦК, СССР Министрий Совета, ВЦСПС, ВЛКСМ ЦК карара кара тела ЦIе байракхаш а еннай СССР ВДНХ-рча Ерригсоюзни Сийлен улга тIа дIа а язъяьй:

Нохч-ГIалгIай гIишлон управлене № 7 йола гIишлон-монтажни управлени.

КПСС ЦК, СССР Министрий Совета, ВЦСПС, ВЛКСМ ЦК карара кара тела ЦIе байракхаш еннай коллективашта:

«Новосельский» сомий-баьцадаарий совхоза, Ачхой-Мартановски район;

«Горячеводский» совхоза, Грозненски район.

ПЯТИЛЕТКА КХАЬ ШЕРА ПЛАН — 7 ОКТЯБРГА!

ХЬАЙБАШ ДЕБАДЕЛГА — КЕРТТЕРА ДЕКХАР

Юрта боахама къахьегамхошта хьалхашка парте оттадаьча керттерча декхарех цаI да шерагара шерага хьайбаш дукха-гIа дебадар. Из кхеталеш а да, уж дукхагIа хиларга хьежжа мара хургъяц царгара хьайоаккха шура, дулх, кхыйола продукци.

КПСС Центральни Комитета декабрьски (1977 ш.) Пленуме къаьгга белгалдаьккхад юртбоахама продукташ дукхагIа хьахара шортта торонаши кхоачамаши боахамашка хилар, хIаьта партийни, советски, боахама, кхыча органий керттера декхар лаьрхIад уж дукхагIа йоахилгеи царга дIадода рузкъа кIезигагIа хулийтилгеи Iалашдар.

Нохч-ГIалгIай республике дукха я пятилетка дIадахача шин шера, къаьстта а юбилейни шера, хьайбаш дебадара даьккъе толемаш даьха районаш, коллективаш, къаьстта бола хьайбаш леладераш. Хьайбаш Iангара дахара йоаржаьча социалистически яхье дIададьннача шера йиълагIча квартален укх шера январь беттен дика толамаш дахарах республикански Сийлен улга тIа яьхай Грозненский Ножай-Юртовский районаш, Грозненски районера «Первое мая», Сунженски районера «Победа» яха колхозаш, Наурера «Притеречный», Урус-Мартанера Мичурина цIерагIа совхозаш, дуккха фермаш, жа а хьакхарч а лелаю бригадаш, болхлой.

ХьалхагIа а санна хьайбаш дебадара балха кхычарна хьокхам телаш хьайоагIа Шелковской района «Путь к коммунизму» яхача колхоза Iаьсий леладу Арсаева, Надтеречни районa «Горагорский» совхозера Я. Витригова жаIуй бригада, «Шалинский» совхоза хьакхарч лелаю Я. Базилевская, итташ кхыбараш.

Цар а кхы дуккхачар а даьха толамаш бахьан долаш республикерча дуккхача боахамашка планагIа доагIа хьайбаш да тахан дукхалга диллача, хIара бIаь Iатта тIехьа 90—100 Iасилг хьалкхедаь боахамаш да. Масала, «Урус-Мартановский» совхозе хIара бIаь Iатта тIехьа 100 Iасилг хьалкхедаьд, Шелковскойи Наурски районашка хьалхалаттача жаIуш Шайхаеви Эсмухамбетовеи хIара бIаь жийна тIехьа 145—147 Iаьхарг хьалкхебаьб. Иштта да кхыча цхьадолча боахамашкара хьоккхамаш а.

Цхьабакъда, массанахьа дац из сурт. ДукхагIдолча боахамашка планагIа доагIа хьайбаш хилийтара заданеш кхоачашъяьяц.

Ховш долчча бесса, паччахьалкхенга дулх доккхара шин шера план кхоачашъяьй республике, хIаьта тIатехa задани кхоачаш ца еш йисай. Надтеречни, Малгобекски, Сунженски, Советски районаша кхыметтел планаш а кхоачашъяьяц. Керттера бахьан — дулха дIадала хьайбаш ца хилар да.

КПСС Нохч-ГIалгIай обкома VIII-ча пленуме белгалдаьккхача тайпара, дуккхача районашка, боахамашка во лелхьайбаш дебаделга. Республике йоккхагIчарех йолча Сунженски районе хIара бIаь Iатта тIехьа 67 Iасилг мара даьдац дIададьннача шера, хIаьта цу районерча «Путь к коммунизму» яхача колхоза 3-ча ферме — 52, Назрановски района «Экажевский» совхозе — 55, «Назрановский» совхозе—61 Iасилг, Ножай-Юртовски районе — 64, Веденски—63, Надтеречни — 60, Советски районе—58 Iасилг мара даьдац хIара бIаь Iатта сих.

Хьайбаш дебадара болх дика дIаболабаьбац дуккхача районашкеи боахамашкеи укх шера а. Соахка январь бетта 345 Iасилг даь хиннача Гудермесски районе укх шера 303 мара даьдац, совхкарчул 52 Iасилг кIезигагIа даьд Малгобекски районе, 26—Урус-Мартановски, 23—Шелковской районе.

Цхьаккха бахьанца бакъде йиш йоацаш гIулакх да дуккхача боахамашка дукха хьайбаш довш хилар. «Чечнингушвино» объединене чуйоагIача «Дружба» совхозе соахка денвинад 58 бежани 660 хьакхеи, «Ингушский» совхозе — 101 бежани 825 устагIеи, «Малгобекский» совхозе — 37 бежани, 226 хьакхеи, 247 устагIеи.

Ерригача республике лаьрхIача юбилейни шу чакхдоалача хана 4600 хьайба кIезигагIа дар цул хьалхарча шера хиннарчул. Из а — цу хана чухь хьакхарчи жан дикка дийбача метте. Гучча тайпара, доахана чотагIа хиннад хьайбаш кIезигдалар. Цу статистика хьахьокх хьайбай боахаме динза дарг доаца гIулакхаш сихха ца дойя дулхи шурен доаккхилга дIахо лакхдара дош кхерама кIал хилар.

Иштта эсала хьайбаш дебадара болх лелаш хилара бахьанаш гаьннара леха дезац. КПСС Нохч-ГIалгIай обкома VIII-ча пленуме цIенхаштта критика а еш дийцар цхьайолча районийи боахамийи кулгалхой болх во лелара гIулакх тайп-тайпарча бахьанашца кIаьддеш дувца гIертилга. Белгалдаьккхар, керттера бахьан цу тайпарча кулгалхой паччахьалкхенна хьалхашкара бехктокхам байнилга хилар. ДоагIа а доагIаш хаттар оттадир: мишта кхоачашъе гIерт цу хьалашка 1978 шера дулхи шурен даккхара планаш?

Республике кIезига дац хьайбаш леладара балха йоккха опыт Iоаяь боахамаш, дуккхача шерашка уж дебадара болх хьокхаме лелабеш говзанчаш. ШерагIа а кIоаргагIа а пайда эца беза цар опытах.

ХIанзарча хано дIадеххача бесса промышленни ларда тIа хьайбаш дебаделга даккхара овлангара хувца беза дуккхача боахамашка искусственни осеменене пунктай болх. Кулгалхошеи специалисташеи массаза шоай терkаме леладе дезаш дош да Iилмани хьалхалаттача практикаи карагIдаьннараш цу балха юкъеккхуьилга.

Доахан кхабара гIулакх къаьсттача теркаме лоаттаде деза. Дицдалийта йиш яц доакъарий хIара килограмм кхом беш а но хьалуш йола тIехьале йоккхагIа хургйолаш а дIаяхийта езилга. ДIахо ла йиш йоацаш гIулакх да кийч ца деш доакъар хьайбашта дехкилгеи ишта из зехьа доаделгеи.

«1977—1978 шера хьайбаш толаме Iангара доахилга Iалашдара де дезарех» болча КПСС Центральни Комитетеи СССР Министрий Советеи соцам тIа йоаржаяь программа еннай цу балха йолча рекомендацеех, де дезарех. Iан халагIа дола кIираш хIанзчул тIехьагIа хургдараш да. Юхейисача хана хьайбаш дебадара а цар продуктивность лакхъяра а бизза пайда эца беза йолаш йолча торонех.

МоллагIча а производстве керттера вар саг волга а ховш, йоккхо е еза хьайбаш леладерий. Кулгалхой, партийни профсоюзни болхлой декхар да хьайбаш леладерашта болх бе а салаIа а эша хьалаш Iалашделга.

Фермайи боахамийи коллективашта юкъе шерагIа йоаржае еза хьайбаш дукхагIа дебадара, царгара йоаккха продукци дукхагIа яккхара йола социалистически яхь.

«Новкъостий, — аьннад КПСС ЦК, СССР Министрий Совета, ВЦСПС, ВЛКСМ ЦК Письмо тIа, — даьй санна хьажа вай керлача шера болх дикагIа мишта вIаштIехьбоаккхаргба, торонех пайда биззагIа мишта эцаргба, цуига кхачар духьа шийи балха моттиге, цехе, гIишлошъеча, кхай тIа, ферме, конструкторски бюро хIаране фу де деза».

Парте райкомий, горкомий, горрайисполкомий, боахамий кулгалхойи партийни а профсоюзни а болхлойи декхар да цу дешай чулоацам кIоаргагIа хIара къахьегамхочоа дIабовзийтар, хьалхашка латта декхараш толаме кхоачашдара уж оарцагIбахар.

Дог гIоздаьнна ба

Селхан СССР 50 шу дизара цIерагIча Грозненски химически заводе хилар производства эффективности балха дикали лакхъяра 1977 шера халкъбоахама план толамца кхоачашъяра яьржача Ерригсоюзни социалистически яхье котъяьннарг а лаьрхIа город Грозненa КПСС ЦК, СССР Министрий Совета, ВЦСПС, ВЛКСМ ЦК карара кара тела ЦIе байракх ялара хетаяь митинг.

Митинг хьайийллар завода парткома секретара В. И. Савина. Город Грозненa иштта деза совгIат даларах лаьца къамаьлаш дир завода ремонтно-механически цеха слесара Е. Ф. Решетовас, № 1 — 101 цеха воккхагIволча аппаратчика М. А. Ясаева, № 170 — 210 йолча цеха начальника В. М. Лунева, завода директора Ю. Н. Казюпас.

Соахка башха-дика къахьегама толамаш дахарах завода хьожаяь КПСС обкома, Нохч-ГIалгIай АССР Министрий Совета, облсовпрофа, ВЛКСМ обкома карара кара тела ЦIе байракх коллективага дIаелар КПСС Заводской райкома секретара В. Б. Багаева.

Н. ЛЫКОВА.

КХАШКА — ДУКХАГIА УДОБРЕНЕШ

Органически удобренеш дукхагIа гулъе а кхашка дIаяхьа а вина месячник кхайкадаьд вай республике. Январи—феврали беттанка 400 эзар тонн органически удобренеш кхашка яхьа езаш я колхозаши совхозаши.

Уж планаш мишта кхоачашъю хьахьокх Статуправлене даннеша.

Февраль бутт дIаболалуш юртарча механизатораша кхашка дIайихьар 284 эзар тонн. Шин бетта план лаьрхIача 72 процент я из.

Январь бетта удобренеш кхашка дIаяхьара декхар дика чакхдаьккхар Грозненски, Назрановски, Урус-Мартановски, кхыча районий механизаторашa.

Шин бетта задани 67 эзар тонн йолча Грозненски районе январь бетта кхашка йихьар 76 эзар тонн е 113 процент. Наьсархоша шоашта хьалхашка латта декхар кхоачашдир 158 процент, хIаьта урус-мартановцаша — 116 процент.

Задани кастта кхоачашъяь баргболаш ба Ачхой - Мартанера, Шалински, Шелковской районашкара къахьегамхой. 289 эзар тонн органически удобренеш кхашка дIайихьай вай республике январь бетта — соахкарча январаца нийсдича ши дакъа дукхагIа.

СИИЛЕ ХИЙЛА ВАЛХАЛАТТАРИЙ!

Республика промышленносте, гIишлошъеча, транспорте эффективности балха дикали лакхъяра, иттлагIча пятилетка кхоалагIча шера заданеш ханал хьалха кхоачашъяра 1978 шера январь бетта районашта, производственни коллективашта, Iилман-производственни объединенешта, управленешта, предприятешта юкъе яьржача социалистически яхьа итогашка а хьежа, КПСС обкома бюрос, Нохч-ГIалгIай АССР Министрий Совето, облсовпрофо, ВЛКСМ обкомо хьожае оттадаьд:

ХЬАЛХАРЧА ГРУППЕРЧА РАЙОНЕХ

Хьалхара моттиг

г. Грознерча

ОКТЯБРЬСКИ РАЙОНА,

продукци маьхала яккхара январь бетта план 102 проценти къахьегама овсарле лакхъяра задани 110,9 проценти кхоачашъяьчоа.

ШоллагIа моттиг

СУНЖЕНСКИ РАЙОНА,

продукци маьхала яккхара январь бетта план 100 проценти къахьегама овсарле лакхъяра задани 101 проценти кхоачашъяьчоа.

ШОЛЛАГIЧА ГРУППЕРЧА РАЙОНЕХ

Хьалхара моттиг

АЧХОЙ-МАРТАНОВСКИ РАЙОНА,

продукци маьхала яккхара январь бетта план 105 проценти къахьегама овсарле лакхъяра план 112 проценти кхоачашъяьчоа.

ШоллагIа моттиг

ШЕЛКОВСКОЙ РАЙОНА,

продукци маьхала яккхара январь бетта план 108 проценти къахьегама овсарле лакхъяра задани 140 проценти кхоачашъяьчоа.

СТАРОПРОМЫСЛОВСКИИ НОЖАЙ-ЮРТОВСКИИ РАЙОНАША ДИКА БОЛХ БАЬЛГА БЕЛГАЛДАЬККХАД.

1978 шера январь бетта итогех социалистически яхье производственни объединеней коллективашта юкъе котъяьннарех лаьрхIай:

«Грозэнерго» районни управлени,

«Чечингушвино» объединени,

Промышленни предприятей, гIишлошъеча, транспорта коллективашта юкъе яьржача социалистически яхье котъяьннарех лаьрхIай:

СССР 50 шу дизара цIерагIара Грозненски химически завод,

Грозненски «Нефтехимзапчасть» завод,

ацетонови завод,

Малгобекски бурув тохара балхий управлени,

Старогрозненски бурув тохара балхии управлени,

«Октябрьнефть» мехкдаьттеи гази йоаха управлени,

«Горскнефть» мехкдаьттеи гази йоаха управлени,

«Красный молот» завод,

«Оргтехника» яхача Грозненски производственни объединене «Электроприбор» завод,

«Промавтоматика» яхача Iилман-производственни объединене опытни завод,

ГI. Ахриева цIерагIара «Электроинструмент» завод,

«Трансмаш» завод,

«Союзавтоматстром» ВНПО опытно-эксперименталь-ни завод,

Грозненски экспериментально-механически завод,

Нохч-ГIалгIай АССР бытови гIулакхаш деча министерства ремонтиии кога гIирс буи фабрика,

«Ремстройтреста» Грозненски сельски ремстройуправлени,

«Росмясомолстрой» треста объединении ПМК,

Нохч-ГIалгIай гIишлошъеча управлене СМУ-7,

гIишлошъеча управлене «Чечингушводстрой» ПМК-7,

«Чечингсельстрой» треста ПМК-223,

«Грознефтехимремонтстрой» трест,

«Союзпромэкскавация» Грозненски специализированни управлени,

«Сельхозтехника» Грозненски районни объединени,

ГIишлой материалийи гIишлой индустреи Аргунски комбинат,

Ермоловски леспромхоз,

Ачхой-Мартановски мехлесхоз,

Дулха комбинат,

макаронни фабрика,

сигнализацеи бувзамеи Грозненски дистанци,

Грозный станцера вагонни депо.

ЯХЬ — ТОЛАМИЙ ЛАРД

Укх деношка Грознерча М. Ю. Лермонтова цIерагIча драматически театре хилар Ленински района 1977 шера социалистически яхье котбаьннарий, новаторий, производстве хьалхалаттарий слет.

Къамаьл де дош лу КПСС Ленински райкома хьалхарча секретара Г. Ф. Галкована. СССР керда Конституци тIайийцача, Сийлахь-боккхача Октябра 60 дизача юбилейни шера района къахьегамхоша тIайийца хиннача социалистически декхарех лаьрхIа хинначул шин ди хьалха, 24 декабре продукци маьхала яккхареи керттера изделеш арахецареи шера план кхоачашъярах, планал совгIа 5 миллион сома маьха продукци маьхала яккхарах дувц цо.

ДIахо халкъа боахама экономика айяра хьайда йола программа а хинна дIаэттай КПСС ЦК декабрьски (1977 ш.) Пленума решенеш, цига новкъоста Л. И. Брежнева даьча къамаьлацара положенеши выводаши, — аьлар докладчика. Уж къаьгга яшха а йоашхаш хьахьекхай КПСС ЦК, СССР Министрий Совета, ВЦСПС, ВЛКСМ ЦК 1978 шера деррига халкъо социалистически яхь йоаржаяра долча Письмо тIа. Цу лоархIамерча документашта дикача къахьегама толамашца жоп а луш района къахьегамхоша пятилетка кхоалагIа шу дика дIадоладарах дувц оратора. Продукци маьхала яккхара январь бетта план 102,6 процент кхоачаш а еш, планал совгIа маьхала яьккхай 363 эзар сома маьха продукци. Толамца кхоачашъяьй къахьегама овсарле лакхъяра, керттера изделеш арахецара план а.

Уж толамаш доахача хьалхалаттача коллективаша, социалистически яхье котбаьннараша дизза дакъа лаьца хилар белгалдаьккхар докладчика. Соахка 7 ноябрга пятилетка хьалхарча шин шера план кхоачашъярах рапорт делар районерча 15 предприяте, пхи эзар совгIча болхлочо. ХIаьта бIаь совгIа саг ва 1979 шера чотах къахьегаш, 12 болхло ва 1980 шера календарагIа болх беш. Царех ба Грозненски производственни швейни объединенера барзкъаш доахараш Хумидов Ширвани, Исаев Шамсудин, хIамаш тегараш Мирзоян Божож, Котиева Марем, «Красный молот» заводера токарь Ларионов Александр, кхы дуккхабараш а.

ДIахо йодача хана кхоачашде деза декхараш кхы доккхагIеи бехктокхамегIеи хилар, уж толамца кхоачашдара еррига торонаши кхоачамаши оарцагIдаха дезаш хилар белгалдаьккхар нов. Г. Ф. Галковас. «Пятилетка кхаь шера план—7 октябрга», «ТIехьабусараш боацаш бе болх», «Пятилетка диъ шера кхоачашъергья» яхача а кхыча а девизех къахьегача района къахьегамхоша лаьрхIад укх шера план 27 декабре кхоачаш а еш, планал совгIа кхо миллиони 300 эзари сома маьха продукци маьхала яккха, лакхерча категорех 20 миллион сома маьха продукци арахеца, цун боарам еррига арахецача продукцех 10,2 процентага кхоачабе, 35 изделел чухьнахьа йоацача продукцена паччахьалкхен дикала Знак хьожайита, хьал а даь эксплуатаце дIадала 57,2 эзар квадратни метр хула цIенош. Уж кхоачашдара деррига ниэаш тIадерзадаьд районерча къахьегамхоша.

Пренешка къамаьл де хьалхара дош лу производственни швейни объединенерча хIамаш тегача Н. К. Панинана. ДIадахача шера план шоай коллективо 26 декабре кхоачашъярах дувц цо. КПСС ЦК, СССР Министрий Совета, ВЦСПС, ВЛКСМ ЦК Письмона жоп а луш «Селханарчул дикагIа таханарчул дикагIа кхоана къахьегаргда» яхача девизагIа болх беш ба хIамаш тегараш. Овсаре къахьегарал совгIа цхьаккха тайпа брак ца нийсъялийтара тIехьа чIоагIа къовсам лоаттабу оаха, яхаш дувц цо. Иштта болх бечара доахача толамашта юкъе дизза дакъа лаьцал барзкъаш доахача тха цеха болхлоша. Цехерча нийсо дош деннад 7 октябрга кхаь шера задани кхоачашъе, ази цхьаькха болхлочо шин шера кхоачашъяьй 3,5 шера план. Аз дош деннад СССР керда Конституци тIайийца шу дузача денга 4,5 шера план кхоачашъе, цох се лоархIаергхиларах дог тийша а я со, — аьнна чакхдалийтар цо ший къамаьл.

Трибуна тIа ва Грозненски экспериментально - механически завода слесарь В. Ф. Павленко.

— Тха заводана белгала хилар дIадаха юбилейни шу, — аьлар цо ше къамаьл деш. — Продукци маьхала яккхара пятилетка хьалхарча шин шера план Октябра 60 шу дузача денга кхоачашйир оаха. П. А. Козенкова кулгалдеча слесарий бригадас кхаь шера план 7 октябрь тIакхоачаш чакхъяккхара тха предприяте эггара хьалхара. ДIадоладаь дика гIулакх хьаллаьцад тха заводерча дуккхача болхлоша. Уж дог тийша ба дог гIоздоахача къахьегамо толамашца пятилетка кхоалагIа шу а белгалдоаккхаргхиларах.

Слете дакъа лоацараша чIоагIа уйла тIаяхийта ладийгIар «Красный молот» завода чоп лоаладеча цхьоалагIча цеха мастера А. С. Исаева даьча къамаьлага. «Юбилейни шера иттаза призови моттиг а йоаккхаш, шера итогаш йинча хьалхара моттиг яьккхар тха цеха коллективо,—аьлар цо.

1976 шера хинначул 20 процент кIезигъеннай нийслуш хиннa брак. Пятилетка хьалхарча шин шера план ханал дукха хьалха кхоачаш а я мaйи июнеи чотах къахьегаш ва 35 болхло, болат лоаладерий бригада сентябрь беттеи формовщикий бригада октябрь беттеи календарагIа къахьегаш я. Пхе шера план диъ шера кхоачашъяра заводе дIадоладаь дика гIулакх хьаллаьцад предприятерча дуккхача бригадаша. Уж декхараш толамца кхоачашдара новкъосташта хьоккхам а телаш къахьегаш ба кагирхой хьехамчаш, новатораш, производстве хьалхалаттараш».

Шоаш даьхача къахьегама толамех, хьалхашка латтача декхарех лаьца пренешка иштта къамаьлаш дир «Родина» совхозерча бригадира А. В. Солнышкинас, макаронни фабрикерча прессовщица М. О. Омарова, Ленински районаца яхь лелаеча Заводской района Ленина цIерагIча ГНПЗ оператора Н. И. Ведерникова, Грозненски района «Пригородный» совхозерча бригадира С. А. Муталиева.

КПСС ЦК декабрьски (1977 ш.) Пленума решенешта, КПСС ЦК, СССР Министрий Совета, ВЦСПС, ВЛКСМ ЦК Письмона дикача гIулакхаца жоп далара тIехьа Ленински района, иштта цунца яхь лелаеча Заводскойи Грозненскии районий къахьегамхошка дaь кхайкарал слете дакъа лоацаш мел бараш раьза а болаш тIаийцар. Кхаь района къахьегамхой цар тIахьийхар производства эффективность, балха дикал, къахьегама овсарле лакхъяра, хIара балха минутах бизза пайда эцара, зIамигчун а доккхачун кхомбара тIехьа лоаттабу къовсам ма-могга чIоагI а беш, 1978 шера план толамца кхоачаши тIеххкоачаши яра.

Соахка башха-дика толамаш а доахаш яхье хьалхара моттигаш яьхача предприятей коллективашта ЦIе вымпелаши яхье котбаьннача болхлошта маьхера совгIаташи делар.

Б. ДОТМАРЗИЕВ.

СУРТА ТIА: профессионально-технически училища директор Ю. Коробови «Красный молот» завода № 5 йолча цеха коммунистически къахьегама сийлен цIи лелаеча бригада бригадир Н. Рыженкови хьалхалаттача кагирхошца къамаьл деш ба.

И. ПЛИЕВА сурт.

ХЬАЙБАЙ ЙОАКХО Ю

«Урус-Мартановский» совхоза хьайбаш леладераша хIанзле паччахьалкхенна дIаденнад 10 тонн дулхи 25 тонн шурей. Укх шера цар тIайийцача декхаращца лаьрхIад соахка хиннaчул 12 килограмм дукхагIа йолаш, хIара Iаттагара 2200 килограмм шура яккха, паччахьалкхенга укх квартале 17 тонн дулхи 80 тонн шурей йохка. Из декхар кхоачашде лерхI 20 март тIакхоачаш. Дика оттадаьд хьайбаш дебадара гIулакх. ДIадахача шера хIара Iатта тIехьа цхьацца Iаса хьалкхедир боахаме.

КПСС ЦК, СССР Министрий Совета, ВЦСПС, ВЛКСМ ЦК Письмона жоп луш айденнача хьинарца къахьег хьайбаш леладераша укх деношка. Дийнахьа юкъера лаьрхIача хIара Iаттагара 6 — 6,5 килограмм шура йоаккх, план 4 килограмм йолча.

Ферма заведующе Келематов Ювнаса социалистически яхье хьалхалаттарий цIераш йоах. Хьалхара моттиг дIахецац Ленина орден лелаеча доярка Самбиева Белкъе. ТIайийцача декхарах 2800 килограмм йолча, дIадахача шера хIара Iаттагара 3090 килограмм шура яьккхар цо. Цунна тIехьа латт хIара Iаттагара 2700 килограмм шура яьккха дояркаш Магомаева Калипати Курбанова Зайнапи.

Хьайбашка дика хьож скотник Джамалдинов Зоврбик.

Iаьсий леладераштa юкъе хьалхалатт Къахьегама ЦIеча Байракхa орден лелаю Баталова Хьава. Цун группе 45 Iасилг да. Царех хIараненa ден-бус 550 — 600 грамм дулх тIаккхет, план 450 грамм йолча.

Кхоачам хиллал да доакъар боахаме. Кхомбеш дIадехк из хьайбашта. Рацион оттаю хьайбашкара йоаккха продукци хьаьнагIеи дукхагIеи хургйолаш.

Моральнии материальнии стимулаш а йицъялийтац совхозе. Яхье хьалхалаттача хьайбаш леладерий сий ду. Уж Сийлен улга тIа боах, цIе вымпелаш, ахчан совгIаташ гел; «Молнеш» тIа, «Къахьегама листокаш» тIа бувц.

Из деррига цхьана хьаийцача но доахийт къахьегама толамаш. «Урус-Мартановский» совхоза хьайбаш леладераша социалистически яхь лелаю Мичурина цIерагIча совхоза коллективаца. ТIеххьарча шерашка хьалхара моттиг «Урус-Мартановский» совхоза коллективага я.

М. ЦУРОВ.

БIАЬСТИ ЙОАГIИЛГА А ХОВШ...

Дуккха ха йоацаш керда ремонтни мастерскеш хьайийллай Шалински района Ленина цIерагIча колхоза центральни усадьбе. Колхоза ремонтникий хIанз торо я дикагIа а сихагIа а техника тоае.

Хьалхашка латта декхараш дика довз токарашта Алхазуров Вахийта, Чимурзаев Висарча, моториcташта Чучаев Мухьмада, Мегишев Ризвана. Царел тIехьабисац слесараш: Ленина ордена кавалер Евлаев Ахьмад, Усумов Шайх-Ахьмад, Абдурахманов Махьма, Мастабаров Суламбек, Елдашев Захир, иштта кхыбараш.

— КПСС ЦК, СССР Министрий Совета, ВЦСПС, ВЛКСМ ЦК Письмона жоп а луш керда социалистически декхараш тIайийцад колхоза ремонтникаша, — йоах ремонтни мастерской заведующес Тутаев Хьусе, — Дикача кийчонца дIайолае дага да тхо пятилетка кхоалагIча шера бIаьсти.

З. ЭСАМБАЕВ.

Л. И. БРЕЖНЕВ

ЗIАМИГА ЛАЬТТА

(ДIахододар. Долалур 11 февралерча «Сердало» тIа).

ХIанз, бIаь шерах кхоалагIа дакъа ха дIаяхачул тIехьагIа вай эскара бIухоша, командираша, политболхлоша лайнар дагадехача цкъаза тешац из хиннад аьлча, из лоаденнад аьлча. Бакъда лайнад. Массане а лайнад, массанахьа гIолла чахх а баьина котбаьинаб, фашисташ бохабаьб.

Цу дийнахьа ЗIамигача лаьтта Москвера тхо долча баьхка керда нах боалабеча хана со се а хьежар Iомадаь а довзаш а долчунга кхыча бIаргашца. ХьалхагIа а дайнадар из деррига, хIаьта укхаза бIаргадайра — хадданза тIалатта валара кхерам, лоаялар тамаш йола халонаш, вай бIухой боарам боаццаш йола турпалал.

Бакъда, чIоагIа хала хулар. Доккхача лаьттах дIахоададаь дар тхо, тух тоъацар тхона, маькх йоацаш а хулар. БIарчча подразделенеш ухийтар хьунагIа эрий тIабаьнна саьмарсаькх баккха. Цул совгIа цу катакомбашка тIаьда яр, бIухой бийсана шеллоро, хIаьта политотдела болхлой цIи ювзара, буржуйкаш лахара, дахча гулдара йоакхо е езаш хулар. ХIаьта а ЗIамига лаьтта ше-долчча беса советски лаьтта дар, нах а нах болаш бусар. Цар планаш увттайора, бегаш бора, белар, кхыметтел ваь денош деэдора. Масала, 15 феврале, вешта аьлча эгтара хьалха Iодессача цхьайтталагIча дийнахьа, десантникех цхьанне, Татарашвили Шалве, 23 шу дизар. Даим цунца лелача доттагIчо Верещагин Петра ший диска чура совгIата 23 патрон елар цунна. Из эггара дезагIа дола совгIат дар, хIана аьлча патронаш тоъацар, хIаьта моастагIчо аргIанара атака е мегаш а яр.

Цу Iоажала уллуврча вахарера дуккха дар тIемаца тарлуш дацар. Цкъа форда пехота 255-ча бригада политотдела начальника. И. Дорофеева лаьрхIача бригаде хилар городий, районий, юртий Советий пхийтта-депутат. Сесси гулъе лаьрхIар. МалагIа проблемаш яр цар къоастаергъяраш? Машара хана къестаераш яр-кх уж а: бахача наха эшараш, бытовой гIулакхаш. Эггара хьалха цар къоастадир бани хьалъяра хьакъехьара дош. Хьал а йир! Оалаш ма хиллара, балхах мукъа болча хана, тIехдика бани хьалъегIар. Цкъа со а вигар цига. Парной башха йоккха еце а дика яр.

ЗIамигача лаьттан тIа чIоагIа лоархIаш дар маькара, хIама дагадохаш, бегаш бе ховш хилар. Цу тайпара гIулакхаш доахка нах кIезига а бацар. ДагадоагIа сона, цкъа цхьа тIах аьнна зIамига саг цхьан гIулакхa Геленджик вахийтача хана лоамашка лела да воаца етт цунна корабаь. ЗIамигача лаьтта хьабоалабе лаьрхIад цо из. Пристане хьа а боалабаь бота командирага дехар даьд цо борта тIа баккхийта аьнна. Гонахьа мел вар велаш хинняв, бакъда идея хьаллаьцай: доарахошта ня шура хургья. Иштта хьовзам боацаш хьа а боалабир, Тешаме хьулабе йиш йолча моттиге дIаоттабир, шура чхьагIара совхоза хиннача подвала чу йиллача госпитале дIачутелар.

Дувцар, бакъдар аьлча, шура хинна Iацар. Наха йоккха дега гIозало йора Iатто, къаьстта юрташкара тIем тIа баьхкарашта. Йоккхий топаш е бомбаш чуйнйттачул тIехьагIа бIухой байде болхар Iатта хIама даьдий хьажа, чов яь йий хьажа, хьесташ кулг хьекхар Iатта. Атта дац пох дувца, бакъда из машаре хьайба цу Iалмате халача хьала тIа болча наха юхе нийсдаларо гIо дора наьха дегашкара бала аттагIа лара. Цо дагадохийтар: ерригa гIозаленаш сагага юхаккхоачаргхилар, вахар дIахо додаш хилар, де дезар — из вахар лораде магар дар.

Дика совгIат дар малоземельцашка 1943 шера 1 Мая сийна кхаьчар. Са сийрдадаьнначул тIехьагIа нах цецбаьнна, гIадбаха белакъежаш бар. Бригада латтача тайп-тайпарча моттигашка бийсана бIухоша цIе байракхаш егIаяр. Iуйрийна уж бIаргаяйра массанена, цу даькъе немцашта а гуш.

ДагадоагIа сона, Iаьржа-кIай кино хиннача ханашка экрана тIа «Броненосец «Потемкин» яхача кинофильме цIе байракх гучаялярах мел чIоагIа наха тоам болаш хIама хилар. Укхаза-м бомбашен пхорчашен аьккача, дIа мел хьежача пхорчий гаргаш ядача, кIурахи цIийхи дизача го баь моастагIа латтача ЗIамигача лаьттан тIа хьалъегIача байракхаша адам цецдаькккадар. ГIадбаха дегаш айденнача наьха оаз дIаяьржар цу дохадаьча лаьттан тIа гIолла. ХIаранена чIоагIа леза дола цхьа хIама хоаденна бар нах. Юкхьанла цецбалар дIадаьнначул тIехьагIа берригаш а чIоагIа гIадбаха бар. ГIадбаха белар шоай низах бIубенна хиларах: «Хьахьажа, наIалташа виза фашист! «ХIаьий, чам баккха хьайна!»

4.

Со хи чу лувча везаш хинна йицлургйоаца переправа чакхъяьннанчул тIехьагIара апрельски тIемаш ЗIамигача лаьттан тIа мел хиннарел эггара къизагIа дар. Царех хIанз дувцаргда аз.

«Нептун» яха фашисташа кийчъяь операци, цар лерхIачох, тха плацдарм цIенъяь хIалакье езаш яр. ЛаьрхIа цу гIулакха вIашагIйоллаш яр 27 эзар саг чувоагIаш йола Ветцела бIуна ударни группа, 1200 самолета, бIаьш йоккхача топийи минометийи новкъостала тIом бе безаш яр из. «Бокс» яха лерхIар дукха къайла ца кхуьа форда тIара операци чакхъяккха план оттаяьяр. «Бокс» яхача группана юкъейихьяр торпедни катерийи хии кIалха лелача лодкийи флотилеш. Царна тIадиллаьдар тха форда коммуникацеш хоадаяреи форда чу Iочукхачачул тIехьагIа советски бIухой хIалакбарен декхар. Из иштта хургда аьнна хеташ бар уж.

17 апреле ЗIамигача лаьттан тIа дIадоладенна тIемаш тIа-тIа михьардовлаш латтар. ХIара дийнахьа керда низаш юкъехувлар моастагIчо. Iуйрийна сецца болх бе йолалора цун еза-йоккха батареяш. Цу цхьан ханна сигала гучайоалар самолеташ. Тхона тIагIолла лелар уж, оборонана а ерригача фронтана а бомбаш чуссташ хулар 40—60 машина. Сихача бомбардировщикашта тIехьа йоагIар лакхера чу а хьелхаш бомбаш еттараш — уж а талгIеш санна ухар, царна тIехьа — штурмовикаш. Иштта дIаухар сахьташ, цул тIехьагIа атакаш йолайора танкашен гIашлошен.

Атакаш дош ца хеттачох йора фашисташа, царна хетачох ЗIамига лаьттан тIарча кIура юкъе цхьаккха дийна хIама дисa йиш яцар. Цхьабакъда цар атакаш бирса юхабеча тIема гIаIетталора, бIаьш а бIаьш а боабаь нах буташ юхатIехьашкахьа бувлар уж. ТIаккха деррига цIаькха юхадолалора. Юха дов де йолалора еза-йоккха батареяш, увгIа йолалора пикировщикаш, корзагIа йоалар штурмовикаш. Цу тайпара сурт дийнахьа массехказа оттар.

Бомбаш чуеттен штурмовойи айнаци лорайора истребителаша. Зе деш хиннадале а сигала моастагIчун совле йоккхагIа хиларах вай истребителашта магацар бомбаш чу ца еттийта. Советски бомбардировщикаш моастагIчун позицешка кхачацар, цо тоpo хулийтар бIу эшшача тайпара вIаштIехьа а баьккха атакаш е кийчбе. Цу тайпара хIама лаьттар кхаь дийнахь, 20 апрель хьатIаккхачалца. Из яр немецко-фашистски командоване ЗIамига лаьтта дохадаь даккхара оттаяь тIехьхьара ха.

Тхо форда чу Iочукховса лаьрхIача Гитлера фронта цу участке деррига а карта тIа оттадир. Геттара хала хьал гIаэттар. ТIаккха 18-гIа арме Военни совето, хIаьта ма-дарра аьлча, аз айса малоземельцашка письмо-кхайкарал яздир. Окопашкеи блиндажашкеи гIолла чакхдаьлар из. Кулгаш а тедаш цу тIа цIеца кулг яздора наха. ТIехьагIа цун цхьа экземпляр И. В. Сталинга яхьийтар аз, бIухой мишта латт цунна дIахайтар духьа.

«Города Новороссийска юхxe вай моастагIчунгара хьаьккхача лаьттан чIегилгах, — йоахар цу тIа, — «ЗIамига лаьтта» аьнна цIи тиллай вай. Из зIамига дале а, бакъда, из вай, советски да, вай хьацар, вай цIий IотIадаха да из, хIаьта вай из цIаккха а цхьанна моастагIчоа дIалургдац... Воай тIема байракхашца, воай истийн берийн цIерца, дукха езача воай Даьхен цIерца дув буъ вай, моастагIчунца бе безача тIем тIа тIехьашка ца довла, цун низаш аьча а аьча Тамань фашистски йовсарех IоцIенъе дув буъ вай. ЗIамигача лаьттах гитлеровцашта дола доккха каш дергда вай!»

Фашисташ тIагIертача хьалхарча дийнахьа фуннагIа-моллагIа даь а плацдарм карара ма-ялийта аьнна цIенхаштта приказ дера тхога Лакхехьарча Главнокомандоване Ставкера. Цох Таманскй ахгIайре мукъаяккхара дIоагIа лерхIаш, Ставке чIоагIа терко йора цун, тIема лелача теркам тIабахийта хьежар.

18 апреле инарал-полковник И. Е. Петров керте лаьттача Къилбаседа-Кавказски фронта штабе яха аьнна араьлар маршал Г. К. Жуков керте хинна Ставка викалий группа. Цу дийнахье а ТIема-Форда Флота наркомаца Н. Г. Кузнецовцеи ВВС командующеца А. А. Новиковцеи 18-ча десантин эскара штабе кхаьчар из. Цох сога хоам бир ЗIамигача лаьттан тIа венача штаберча полковникех цхьанне, тIаккха тIатехар:

— Маршал вар хьо бIаргаго безам болаш.

— Из приказ-м дац? — хаьттар аз.

— Цо цу тайпара приказ сога деннадац, — жоп делар полковника. — Цхьабакъда цо йоахар хьоца къамаьл де безам бар шийн.

Ма-дарра аьлча, са а бар къамаьл де безам: тхона массанена дагадовллаш дар сигала моастагIчун совле хилар. Сайна цох хетар немецки атакаш дIайоласннача хьалхарча дийнахьа а тхоай командующего Леселидзе Константин Николаевичага дIааьннадар аз. ТIагIертта дехар дир авиаца новкъостал дар дехаш. Цох дийцар аз массеза а сий деш хиннача Военни совета членаца Колонин Семен Ефимовичаца. Уж шаккхе денал долаш, принципиальни, опыт йолаш ши саг вар, аз дийцачунна раьза хилар уж, тIаккха аз лаьрхIар авиацерча хьалах цар, шеко йоацаш, Жуковга хоам бергхилар. Сона дикагIа дар халача хана плацдарме хилча. Из аз иштта да а дир: бIухоща ЗIамигача лаьттан тIа Iийра.

Ший мемуарашка Г. К. Жукова цул тIехьагIа яз ма-дарра: «Тхона массанена дагадаьлар цхьа хIама дар, плацдарм лораерашта дийнахьа а бийсан а бомбаши йоккхий топаши еттача моастагIчуна нийсхо йоаца тIом беча советски бIухошта ла могаргдий-хьогI шоашта тIакхаьча тохкам». ДIахо маршала яздора, алхха цох лаьца сона хетар ха ше безам болаш хиннила. Кхы а цхьаншин дийнахьа из жожагIате ла низ дIаккхоачаргбий-хьогI тха бIухой, хIана аьлча, Ставкас тхона новкъостал дар духьа хIанзле цIенхаштта гIулакхаш чакхдаьхад.

Боккъалдар аьлча, сурт наьха санна хувцаделар. Цхьаннена тIехьа вож йоагIаш Ставка резервера кхоъ авиакорпус хьакхаьчар. Хьакхоаччаьше тIом бе йолалора уж. ЦIе седкъий тIалаттача истребителаша эггара хьалха. ЗIамигача лаьттан тIара сигале дIакъайлар. МоастагIчун бIуна каст-каста бомбаш чуетта йолайир. ХIанз низаш цхьатарра долаш бора сигалара тIом, цул тIехьагIа совле вайгахьа яла йолаелар, хIана аьлча, летчикий вIаштIехьдаьлар моастагIчун массехк аэродром йохае.

Сигала даьлар долчча тайпара дIадувца хала да сона. ДIа мел хьежача цхьаьца е звенош йолаш латташ яр вайн немецкин самолеташ. Йохаьча машинаша бу Iаьржа кIур, паI шоллагIчоа тIехьа болаш, лаьттангахьа бодар. Кхаь дийнахьа даьча тIемашка вай летчикаша ЗIамигача лаьттан сигала йохайир моастагIчун 117 самолет. Цу бирсача тIемех дошхаш дийцаз шийн книжка тIа цига дакъа лоацаш хиннача А. И. Покрышкина.

Тха плацдарме къоастаеш яр Новороссийскеи Тамане кхел, хIаьта немецко - фашистски командоване передовой тIа ухийтар керд-кердагIа дола доакъош. МоастагIчун низ эшабаллалца, юхедиса моастагIчун низаш шоай хьалха хиннача позицешка юхадаххалца бархI дени буси са ца кходеш дийтар малоземельцаш. ТIом эггара чIоагIагIа михьарбаьнна ха яр 1943 шера 20 апрель, хIаьта из ишта дале а из ди сона белгалдаьлар цхьан сакъердамеча хIаманца.

225-ча форда гIашлой бригаде политотдела начальник волаш вар тхо долча М. К. Видов, говза а майра а тIом бора цо, бIухошта чIоагIа воздействи е ховш вар из, хIаьта командиро гIулакх доацаш валар ма-леха аьнна бехк баьккхача, жоп лера: «Со комиссар ва, со хила йийтта котам яц». Кхоана 20 апрель да яхаш тховсара Михаил Капитоновичa гулбир политболхлой, тIема итогаш йир, иштта корзагIбаьнна фашисташ тIа хIана гIерт хой шоана, аьнна хаьттар. Кхоана фюрер ваь ди доландаь хьувз уж ишта, аьлар. Вайцар дар къоастадаь а баьнна цунна совгIат де гIерт уж. Дика дар вай а из ди дезде вIаштIехьдаьча.

Тайп-тайпара предложенеш ювцаше а цу хана дукха вовзаш ца хиннача художника Пророков Бориса цигача массане а мгадаь сурт диллар. Метта тIа тессача гата тIа бийсаш цо йиллар Кавказера елда дIайода хьакхийна тара йола цхьа унзара хIама. Массанена довзаш дола мекхаш а кIуж а болаш яр хьакха — Гитлерах яь хинна карикатура дика хилар. Гата рама тIа чIоагI а даь, хьалххагIе герз дукхагIа деттача нейтральни оаса тIа бекъий Iочу а теха дIаоттадир.

20 апреле Iуйрийна массе а лоэмашкара, шоай ерригача позинешкара гитлеровцашта бIаргадайра шоаш даькъала мишта бувц. Тхона хийттача тайпара, шоай фюрера дов де лоархIабанзар немций. КIезига ха ялапзар фу дича бакъахьа да ца ховш уж дагабувлаш. Юххера а рама йолчахьа кхаь оагIорахьара текхаш фашисташ хьатIаболабелар. Цхьабакъда моттиг-м герз нийса кхеташ яр. царех ахаш аххийсар, вожаш юхабахар. Цу цхьан дийнахьа цу тайпара хIама кхозза хилар. «ваьча дийнахьа даьча совгIата» йоккхий топаш етта йолаяллалца.

— Иштa де оаш! Тоха цунна! — гIаргIе белар бIухой.

Белам — боккха низ, цо хьахьокх нах оптимизм йолаш а дега уйлашка диллача унахцIена а болга. Цхьан участке яь атака юхатехачул тIехьагIа траншее гIолла Дорофеевца хьавоагIар со. ТIом бара кийчъяьча моттига юхе тхона хезар белаш бола нах. ДIатIадахар, цига мукъагIа къамаьл деш хиннавар къона сержант-агитатор.

— Баьча тIема итогаш еш да тхо, новкъост полковник, — хоам бир цо.

— Миштай итогаш?

Пулемета гонахьа гулбенна баьгIача бIухоша сержант витацар: хьадувца, хьадувца яхаш. Вож цкъарчоа веха хьайзар, бакъда, новкъосташа низ баьчул тIехьагIа майра ваьлар.

— Тахан вай форда чу кховсаргда яхаш сонта хабар дувцаш вар Гитлер. Тхоай украински кIоанолгаца аз дIааьлар дийцачох хиннар. Чарахье а ваха ча йийнай, цогал туллаьал, пхьагал цIаенай, нанас боабашк а йийна кисель яьй. Чамбаьккхача из къахьа хиннай.

Салташца цхьана бегаш бара тIера волча зIамигача сагага хоза а хеташ ладийгIр аз. Башха кIоарга чулоацам боаца цун кIоанолг, хетаргахьа, тIема гIулакхаш геттара цIенхаштта тахкарал лоархIам болашагIа, дикагIа яр цу хана.

ЦIаькха белгалдоаккх аз, оаха ЗIамигача лаьттан тIа мел даькккача деноел из ди эггара халагIа хилар теркалдича хIаьта а.

Лаьтта доагар, кхертIош тIара кIур хьалгIеттар, металл лалар, бетон йохар, бакъда, шоаш биала дувна тIера ца баьнна нах цу лаьттан тIара тIехьашкахьа бовланзар. Пулеметаш цIийлора, санитарий карара а лелхаш гранаташца танкашта духьала бувлар доарахой, вIаши дегIала а ухаш топий бовхамаши урсаши детташ летар. Цкъарчоа из тIом вIалла а кхоачалургбац аьнна хетар. Гобаьккха аре йиза боабаь моастагIий Iобоахкаше а кердабараш гучабовлар, уж боабора, бакъда цIаькха а духьала гучабовлар сира-баьцара форма тIаювхараш. Цудухьа тамашийна а дац цхьа атака йолча хана 8-ча гвардейски стрелкови бригада бIухочо: «Ай, фуд цар леладер, ванагIа лаьттан кIалхара хьалтIабувл уж?», алар.

Низашка диллача цу дийнахьа йоккха совле яр гитлеровцашка, тхона доккха зе хулар, цкъа санна дуккхаза дагаухар сона; укх лаьттан тIа мел мисел нах ухксаргба-хьогI. цIа ца кхоачаш мел мисел бусаргба-хьогI. ТIем тIа къахеташ хилара дош — чоалхане дош. ТIом къиза гIулакх да, хIаьта цига нах бойбанза а баргбац. ХIанз хьона цхьаннех къахийтача, цунна моттел вахийта веза хьа цхьаькха. Укхаза правственин бехказло, цаI мара яц — халача хана бIухошца цхьана хилар. цар ловш бола кхерам дар. ХIаьта хьабала пайда боацача моттиге уж лорабара, царна тIалатта халонаш кIезигьяра хьай низ дIа мел кхоачар дар.

ТIема шерашка юхедисача документашта юкъе я аз кулг яздаь директива. Ерригача политорганашка, хIара политболхлочунга из яхьийтар тIехьагIа, 1943 шу чакхдоаллаш Киева юхxe тIом латтача хана. Цхьабакъда цу тIа яздаьр берригa тIом чакхбаллалца сона керттерчарех дола гIулакх долаш дар:

«Даим йоакхо е бIухой низаши унахцIеной лораяра. Салташта цахаддаш бIайха кхачеи кIежъяьккха хийи лоаттаделга даиза даргдоаца гIулакх а хинна дIаотта деза. Паччахьалхено бIухоштеи эпсараштеи дIа мел хеппар царга дIакхоачилга Iалашдара тIехьа цIенхаштта тIахьожам оттабе беза. Из гIулакх тесса леладуи цунна бала ца кхоачеи нах лирача бехктокхаме увза беза. Къаьстта теркам тIабахийта беза санитарии учреждени балха. ТIем тIа човнаш яьча наха эвакуаци яраи царна ханнахьа медицински гIулакх даран бехктокхаме хургбола лаьрхIа болхлой хьежабе беза соединеней политотделаша».

ХIаьта тахан, тIом чакхбаьнна дукха шераш даьначул тIехьагIа, дуккхача гIулакхашта юкъе, вай декхарийла да тIемах чакхбаьннараш даим дагахкаба. Цар йоакхои терко яр, царна бахача моттиге эша новкъостал дар — из Iаьдала органий, берригача гражданий моральни декхар, вай вахара закон да.

5

Хетаргахьа ер дешаш вар хьежа хургва аз партийно-политически балхах дувцарга, бакъда, ма-дарра аьлча, цох аз дувца дукха ха я. ХIана аьлча, ЗIамигача лаьттан бIухой денал цу балхах хьахиннар да. ХIана аьлча, плацдарма быт вIаштIехьъяьккха хилар, бIухой низаши унахцIенон лораяра йоакхо яр, ханнахьа хьаяхкийта авиакорпусаш, сатем эттача хана сакъердаме бегаш бар, атакаш йолча хана йоккха майрал гойтар, хIаьта нах болаш чакхбалар — из деррига а партийно-политически балхах хьахиннар дар. Цу тайпара, дувцачунна юкъера из хьакъоастабе хала да, хIаьта из хетаргахьа, де доагIаш а дац.

Сенца бустаргба, мишта мах бергба фронте политически кулгалхочо беча балха? Снайперо вийнав иттех гитлеровец — сийле а баркал а хилда цун. Ротас юхатехай атака, дIаеннаяц ше лораю моттиг — сийле а баркал а хилда рота командира, цун бIухошта. Динизе йохаяй моастагIчун оборона, мукъаьяккхай нах бaха моттиг — командира цIи хьоахаю Лакххехьарча Главнокомандующе приказа тIа. Цхьабакъда доккха да бIухой идейно кийчбеча, Даьхенцара сийлахь-боккха безам цар сакхетам чу чIоагIбеча шоай низех бIубенна хила, котало яккха пар дегаш уравттадеча политболхлочоа кирагIдаьннар.

Эскаре боккъонца вола политболхло — из ва шийна гонахьа нах кхоталу саг, дунна шоаш йолча тайпара йовз цар уйлаш, царна эшараш, дагалаттараш, цо уж Iомабу шоаш ца кхобе, котало яккха. Нагахь санна бIу шийх бIубенна хилар массаза а бIуна денал хьахьокха лоархIаме фактор хиннаяле, тIема шерашка из эггара ирагIа дола герз алхха политболхлочох тийша дIадениa хиннад. БIухой уйлаш а деган а чIоагIдаьл цо, из ишта хиннадецаре е танкаща, е йоккхача топаша, е самолеташа вайна котало йоакккхаргьяцар.

Ишта хиннад массанахьа, хIаьта ЗIамига лаьтта санна тIема халача участкашка диллача, цу балха лоархIам баь вала хала да. Цхьайолча хана бIухошта хетар шоаш Доккхача лаьттах дIахоадабаьб аьнна, царна дIахайта дезар дIахоадабаьб яхилга дIакъоастабар доацилга, дIахоадабар — бицбалар доацилга. Фашизмана духьала массе а фронташка тIом латтилга, тхона берригача мехко доккха новкъостал делга дIахьокха дезар. ХIанз юхатеха атака деррига советски халкъо лоаттабеча сийлахь-боккхача тIемаца ювза езаш яр.

Укхаза доккхий къамаьлаш дацар эшаш, къамаьлаш де залаш а яцар, эшаш дар дагара доагIа къонахий къамаьл, аз-м аргдар, дег тIара къамаьл. Аз дакъа лийцар тIема соединенешкеи доакъошкеи хулаш хиннача дуккхача партийни собранешка, хIаьта бIухошца каст-каста вIашагIветталора. Массаза яхар санна салташцеи матросашцеи бувца мотт корабоагIар сона, цу гIулакхa ший тайпара приемаш аз юкъекхийлаепе а. Дувцар цIенхаштачa гIулакхех дале а е сакъердамеча хIамах дале а кура-сонта воацаши цхьатарра хилен гIертар со. Мел из къахьа дале а даим бакъдар мара дувцацар. Белгалдергда аз, эпсарашта юкъе нийслора шоаех тамаш яйта гIертараш а. БIухоша, белгтала аьлча, цу сахьте кхетадора моттийта цар леладу гIулакхаш, хIаьта цул тIехьагIа цар дагардар довзилгах дувца а дагIацар.

Тха дукхагIа болча политотдельцашта, политрукашта, комсоргашта, агитаторашта ховра наха дегIалбаха, салташа сий деш бар уж. хIаьта лоархIаме дар хала ха тIаэттача шоаш денвлах ца бохара тIахьийхараш шоашта улув хургболга, шоашца бусарголга, герз бе а делла шоайла хьалха гIоргболга наха ховш хилар. Из ишта дале, гIулакхаца тIем тIа ше хьокхам гойтарца чIоагIдаь наьха дегиш урауттаду партийни дош хиннад-кх тха керттера герз. Цудухьа Герзешцарча Низий дег лоархIаш хиннаб политически болхлой.

Кхетадеш ма-хиллара, цар дакъа лоацар наступлени яра е оборона яра операцеш кийчъеча, уж юкъе боацаш кийчъяцар тIема гIулакхий планаш. Сона, масала, дагадагIац инарала Леселидзе е са тIом бе бийзача эскарий кхыча командующеша сона хетар е аз даь тIатохараш, цхьайолча хана кIезига лоархIам боацаш хиннараш в, теркал ца деш дита. Цхьабакъда тIем тIа приказ дIалур командир ва, из алхха цун бокъо я, приказаш тела политболхлочун бокъо яле а, сона хетаргахьа, цу бокъонах цо пайда эца багIац ший тайпара чоалхане хIама нийс ца делча.

Масал доаладергда аз. Аз цхьа партактив чакхйоаккхача хана мугIарагIа лаьтта Iохайша багIар нах. Доклад юкъеккхаьчача хана, сона тIехьашка, дукха гаьна а йоацаш немций йоккхайча топа пхо нийкхяр. Тхона хьахозар из хьабоагIаш. Тхо пунга даьннадар, со дIахо къамаьл деш вар, цхьабакъда, ши минута яьннача гIолла шоллагIа пхо нийкхар, тхона хьатIа ца кхоачаш. Саг меттахьа валанзар, нах тIема гIулакх довзаш а тхо артиллерийски «вилкана» юкъе лаьцалга ховш а боллаше. Фронте оалаш ма-хиллара, кхоалагIа пхо тха хила безаш бар. Цигга приказ делар аз:

— ХьалгIовтта! Аьрдехьа аьлий долчахьа кхо бIаь метр дайдда дIагIо!

Кхыча моттиге йистебаьккхар оаха тхоай болх. КхоалагIа бола пхо боккъонца дукха ха йоацаш тхо лаьттача площадка тIа нийкха хиннабар. Пист а хулаш политрукаца В. Тихомировца цигара хьадоагIар тхо.

— Саг меттахьа валанзар, — мара аланзар цо.

—Ма нах ба...

Цун уйла еш вар со а.

Цу тайпара чрезвычайни моттигаш нийсъелча, тIом латтача дале, сатем эттача хана дале, политболхлочун бокъо а я декхар а да приказ дала. Массазарча балха тIехьа приказ телилга цо юкъера дIадаккха деза — алхха дIаккхетавари тешавари мара хила йиш яц. Цул совгIа, из болх хьакъалцеи кхеташи лелабе беза. Нагахьа санна саг гIалат ваьнизвале а сага бокъо яц цунга цIогIа тоха. Сона чIоагIа гоама я дукха дIаяьржанза из яле а, бакъда хIанз а тIехь цхьаболчар нахаца оаз айяь къамаьл дара оамал. Боахама е партийни кулгалхочо дагардалийта йиш яц шоаш кулгал деш бола нах — уж алхха балха гIулакха тIа гIолла мара шоай кара ца хилар. цар гIулакх директора е заведующеца а ца деш партенеи пачхьалкхени деш хилар. ХIаьта цу даькъе ше вар цхьатарра бокъонаш йолаш ва. Цу меттахьа даккха йиш йоацачун тIара ваьнначо де хIама доацаш гучавоаккх ше. ший сий доаду. ГIалат ваьннар бехктокхаме оза веза: партийни, административни, бухсоцаш судебни — моллагIча тайпара. Цхьабакъда, цхьаккха дича а наьха сий IотоIадергдола хIама де йиш яц.

Ишта лерхI аз тахан, ишта хеташ вар тIема шерашка, цу тайпара кхетам лора айса кулгалдаьча политотдела аппарата.

Партийни балха школа яьккха, опыт а знанеш а йолаш, инициативеи денали хиларца белгалйоалаш, хьало дIадеххача моттиге тIем тIа вахар дIадала кийча йола барттайнача тIема эпсарий коллектив из хилар ца хьоахадича Iелац со. Котало яккхалца бахaнзар уж берригаш, бакъда, хIараче сийленца кхоачашдир ший декхар.

Хоза а хеташ дагалувц из уж нах. ТIема шерашка аз кIезига баркалаш кхайкаданзар царна, кIезига кулгаш язданзар награди листаш, тIа, хIаьта взыскани сона дагадоагIачох, цхьаккха а язанзар. Со дог кIаьда долаш хиннадаь дацар из, цул совгIа, аз вIаштта ден-байсан болх бе безаш хилча а теркал ца деш цхьаккха лат дитацар. Сона шьра хозра царех хIаранех майрра теша йиш йолга, хIаьта сона цар цIаккха тийша болх а банзар. Ер мугIараш дешачоа тха нах бовзийтар духьа цхьабарий мукъагIа цIераш йоахаргья аз.

Са заместителех цаI, пропагандаи агитацеи отделене начальник вар С. С. Пахомов. МоллагIча хьал тIа нийсвелча сатийна, цкъарчоа мекъо а ва аьнна хеталургвола из гIулакха эшаш хилча хьинар долаш а тIах аьнна а хулар. Цунна ховра хIанз салтечоа эггара чIоагIагIа эшаш дола цаI мара доаца дош лаха. Цудухьа кхычарел дукхагIа из юкъеозар аз Военни совета кхайкаралаш а кхыдола лоархIаме документаш а кийчдара.

Лектор, пропагандист вар чIоагIа безам тIабодаш хинна майор А. А. Арзуманян, хIамах чIоагIа кхеташ хиларал соагIа из вар цIаккхасов йоаца юмор йоаллаш а. Цу хана а гуш дар из цхьа моллагIа саг воацилга. Со цецваланзар, со гIадвахар тIом чакхбаьннанчул тIехьагIа Арзуманянах академик а, хIаьта СССР Iилмай Академе Президиума член а хиннилга хайча.

Арзуманян санна дика пропагандист вар тIом хьалехьа исторически Iилмай кандидат хинна вола И. П. Щербак. Г. Н. Юркин а вар кIоаргга знанеш йолаш. ДагадохкхарагIа аьлча, цун масалца дувца мегаргда политотдела болхлой деналах. Новороссийски наступательни операци еча хана юкъарчал довшаш тIом беча моттиге Черноморски флота командующе елар цунна ТIема Цlеча Байракха орден. Нагахьа санна нэзал хьалха хиннaчох аз дувце, тIатохаргда аз 18-ча арме политотдела берригача болхлой лоархIама иштта лакха мах баь хилар а.

Тха дар тхоай армейски «Знамя Родины» яха газет, цо оперативно, дувцар ЗIамигача лаьттан тIарча ерригача событеех. Окопашкеи траншеяшкеи цунга хьежаш хулар, бера бе телар из. Цкъа санна дуккхаза дакъа лаца дийзад са редакционни летучкашка, редакторца В. И. Верховскаци кхыча сотрудникашцеи къамаьлаш де. Журналистий сий де ваьнчавар со, хIана аьлча сона ховра: тIемаш деча хана даим бIуна юкъе хулар уж, десанте, диверсионни группашца ухар, моастагIа каравоалавеча дакъа лоацар.

Газета аппарати цун авторски активи чIоагIа яр. Штатни сотрудникел, масала, хургвола Советски Союза Турпал. «Правда» корреспондент С. Борзенко санна барел совгIа газета яздора йоазонхочо Б. Горбатова, поэта П. Когана.

Тхо долча арме ухар кхыбола шIи хеза йоазонхой.

Юххера а, тхоай цIагIа кхеваьча поэта оала меттахьа дош, е тIема листока тIа дилла сурт салташта мел лоархIам болаш да ала безам ба са. ХIана аьлча, из дош. из сурт юкъарчал доацаш царга кхоачаш дар. ДагадоагIа сона, сенца хьалхарча краера юхавоагIаш ши йоI бIаргаяйра сона. Форд болча оагIорахьара хьалтIабоагIаш латтар уж. ЦаI лакха а йоацаш, хоза тоаш тIехкар а доаллаш геттара кера юхь йолаш яр. Честь делар, со тIехваьлар. Комсомола гIулакхашта волча сай помощника дош деннадар аз боабаьрашта меттел комсоргалла чIоагIбераш пхи сахьат даьлта тIаэцаргба, аьнна. Каьхаташ бе а доахкаш хьачуяьлар из кера йоI:

— Хьо мичара я? — хетт аз цунга.

— Морякий батальонера.

— Хьоца миштаб уж?

— Дика ба.

— Хьо эгIаз-м кхувлац цар?

— Мичара, фу дувц Iа!

Гучадьлар из сурташ лехкаш йолга. Цо цу сахьте хьайоаржайир ший тIема листокаш. ХIанз санна дагадоагIа сона сурт а цун кIал да хинна «Веха хIана вехав хьо, Вася?» яха йоазув а.

ЗIамигача лаьттан тIа из йоI, Мария Педенко, шийна лайна сиэр, десант Iоессача хьалхарча дийнахьа денз цунца яр. Цlера юкъеря арабоахар човнаш яь нах, хIаьта сатем эттача минуткашка газеташ, конверташ, каьхат ийце окопагара окопага йодар, беседаш, йора, стихаш ешар. Из йовзаш а дукха езаш а бар берригa малоземельцаш, из дикагIйолча агитаторех цаI лоархIар. Кулгашца яздаь «Полундра» яха газет хьадагадехар из яр, цо-м массехк экземпляр йолаш «арахсцар» из, хIаьта бIухоша Iургаш даллалца ешар уж листокаш. Царга хьежача а уж ешача а хана массаза гIаргIе белар нах.

ТIехьагIа оаха Новороссийск хьайоаккхача хана, Марияна чов хилар, бакъда, дарба даьчул тIехьагIа из юха а тIема доакъошка дIаяхар. Цун турпалал белгалйир кхаь тIема орденашца. Цига чIоагIа хала тIемаш латтача хана ше Киеве дIаяхийтар дийхар цо. Цкъа сона газета тIа («Правда» е «Известия» дар дагадагIац сона) бIаргаяйра «Безам» яха цун статья. Цкъарчоа моттаргдар из цхьа сентиментальни хIама да аьнна. Из ишта хиннадацар. Дийцар дар Даьхенах, Даьхенцарча безамах.

Даьхе бахьанце Педенко Мария кхоеш яцар ший къонал а кхыметтел вахар а. ТIехьагIа кепатехача дневника тIа ЗIамигача лаьттах цо яздора: «Дуненах бIарттоха лаьттан кIалхара хьалтIаяьлча дог гIаддода. Яха ма-безам боагIа. ХIаьта гонахьа кхаш аьхад тIема къизача машино. Массанахьа гуш да дохадаь цIеноши хIалакдаьча лаьттан тIара керача беса дийрза цIийи. Малхацара безам бие ялалехьа хьахоз: «Фо!». Хьо юха а Iочуйоал тIунало юхь йоагаеча, гильзех аьча лампаша беча кIурзах халла мара новкъостий ца къесталуча хьай къорга чу».

Дукха кхыбола а турпалаш санна Мария вай доношка хьакхачанзар. Из башца-дика саг дагаехача аз уйла ю маIача нахаца цхьана тIема ерригa халонаш Iайшача вай Даьхен кхы а дуккхача мехкарий. Сона цар сурт-сибато хьагойт советски кхалсага сийлале.

6

Наступлени... Апрельски тIемаш чакхдаьнначул тIехьагIа салтечунгара командующега кхаччалца из дош дагадоаллаш дахар деррига тха эскар. Овха массане дукха бала лайнабар моастагIчунна юрташи городаши юташ, осада хиннача дуккхача бетташка гIаьрахой чIоагIа гоамбеннабар, хIаьта бекхам бара уйла геттара чIоагIа дагалаттар.

«Маца?» — хеттар бIухоша, командираша, политболхлоша, «наступление» яха дош IотIа а ца тохаш, хIана аьлча иштта а кхетадеш дар дувцар сенах да.

Цунна: «Кастта» яхача алхха цхьан дешаца жоп дала мегаргдар. Наступлени ю дии цун плани геттара къайла лоаттаеш яр. Цхьабакъда из кийчъеш йолга хьуладе йиш яцар, хIаьта из къайлакхахьа дезаш а дацар.

Низ болаш хIама тохара эггара аьттув болашагIа дола хьал хьахулаш латтар. Ерригача фронташка инициатива Цlеча Эскара бе енаяр. Тийшача балхах тIом дIаболабарахи тIема техника тIеххиларахи хьахнина совленаш вIалла кхы юхайоагIаргйоацаш фашистски командованена карара яьлар. 1943 шера турпалча тыло фронта елар 24 эзар танки шоаш лела йоккха топи, 130 эзар йоккха топ. Тхога дар мостагIчунга хинначул дикагIа а дукхагIа а дола герз. Из бахьанце шоэткъе кхоалагIча шера аьхки массехк доккхача тIемашка котало а яьккха вай эскар фронта централини даькъа тIа малхбузенгахьа 300 километр дIахьалхашкахьа дахар, хIаьта тхо долча — къулбехьене — 600 километр.

МалагIча хьалашка хьахилар Новороссийска штурм яра идея?

Сталинградски тIом хинначул тIехьагIа Гитлера кхетадир шийна кхы а чIоагIагIа го бе йиш йолга, хIаьта цудухьа къулбехьен плацдарма тIа къаьстта чIоагIвала волавелар. Цунна ховра: Тамань карара ялийтаро фух дой а Крым а карара йоалийтаргйолга, Украинерча ший бIуна кхерам тIаоттаргболга. Тамань карара ца ялийтар духьа фашисташа низ бола оборонительни рубеж хьайир. Iаьржача фордагара аьнна Азовски фордага дIакхоачар из, минаш оттаяьча, танкашта духьаленаш яьча, наькъаш дIакъайлача, дзоташи доташи яьча, тIехнахьа броневой колпакаш а йолаш тIом бара кийчъяьча моттигех латтар цун ши оаса.

Тхона юхxe тIом беш яр А. А. Гречко арми, фашисташа еш йола дорха духьале эггара хьалха цунна яйзар. Цкъа гувлг хьабоаккхаше совца безаш хулар, цхьаькха хьабаьккхача — цIаькха совца безар. ДагадоагIа сона, Леселидзе, Колонин, со, полковник Зарелуа тIакхуллача ферта тIа оагIор даьнна дадар. СалоIаш дар тхо, оаха дувцар этта хьал, хIаьта Леселидзе аьлар:

— Фуд хой шоана? Тамани Крыми хьаккхара дIоагIа цу гувлгаш тIа аллац, из да Новороссийск хьаккхар. Хьадувла, Ставкага дехар дергда вай воашта кхы тIа 17 — 20 эзар саг вехаш. Кийча денна штурм дIайолаергья.

Иштта оаха да а дир. Леселидзе Москве телефон техар, тха инициатива могайир Ставкас, хIаьта тхона Гладкова дивизи а елар. Цигара дIадоладелар.

Новороссийск духьале яра немций керттера моттиг яр. Фронта лине дIоахала низ бола укреплениеш ярал совгIа цар дукха опорни пункташ яьяр городе а. Нах чубаха доккхий цIеноши, заводаш, элеватор, вокзал тIом бара кийчъяьяр. бIарчча кварталаш шоайла вIаши ювзаш лаьттагIа наькъаш даьхадар, улицаш дIакъайлаяр баррикадаш яь. Къаьстта чIоагIъяьяр порт.

Немецко-фашистски командованена советски бIуна тактика шийна дика йовз аьнна хетар. Духьале ю йоккхий моттигаш хьаяха гIерташ юхьдухьала дов а ца деш, уж юта а юташ юхе гIолла тIехдувлар. Белггала аьлча, Новороссийск чIоагIъеча хана фуннагIа дувце а цунна штурм ергъя аьнна дага хиннадац царна. ХIаьта гIалат а баьлар. Тха тактика башхло латтар из эшшача оагIорахьа хувца йиш йолаш хиларах. Духьал Новороссийске моастагIчун оборона йохаяхара тхо тIехьа хилар дагадоацача моттиге цунна хIама тохар духьа деш дар.

Цу хана 18-ча арме десантин операцей йоккха опыт Iомаяьяр, хIаьта тхона хетар хьалхагIа лийрхкIача тайпара ший оагIорахьара теха ца Iеш города кхаь оагIорахьара Цемесски бухта аьттен аьрден берда йистошкара, вешта аьлча, ЗIамигача лаьттан тIара, цементни заводий оагIорахьара, хIаьта иштта моастагIчунна вIалла а дагадоацача форда тIара йоккхача десантаца хIама тоха йиш я, аьнна. Из план тIайийцар.

Цхьаькха сюрприз а яр кийчъеш. Кхетадеш махиллара, йоккха десант доккхийча кемашца йоссае езар, царга чIоагIа теркам тIабахийта хьежаш вар моастагIа. ЗIамигача кемашца бIухой десант йоссае лаьрхIар оаха. Цул совгIа, берда йистошка яьча чIоагIленашта торпедаш тоха кийчдуш дар. ХьалхагIа цкъаь цкъа берда йистошта торпедаш йийтта яцар: форда тIа беча тIемаи кемаш дохадараи лаьрхIа я уж. Дагалаьттача тайпара торпедашка болх байтара катерникий кIезига къахьега дезанзар.

Ховш ма-хиллара, моастагIчунна яйза план ах мара кхоачашъюларг ца хиларах дог дилла дезаш мара яц. Цудухьа керттера декхар да къайле гуча ца ялийтар. Кийчъеча операцеца дувзаденна моллагIча тайпара дола а каьхаташ дIа-юха язделга дийхкар оаха. Из кийчъяра юкъеэзар махулла кIезигаIа нах, Боккъонца разведка е доладелар. Овхош лерхIар гуча ца далийтар духьа из шеррача фронте йора. МоастагIа тувлавара тIаберзабаь болх бора, говза чакхъяьхача цхьайолча мероприятеша из тешавир Къулбехьен Озерейки яхача районе цIаькха а десант кийчъеш хиларах.

ТIема кийчо ярал кIезигагIа лоархIам бацар оаха операци партийно-политически хьисапе Iалашъяра. Штурм дIайолаялехьа фуннагIа-моллагIа даь а деррига доакъошка йиззa партийни организацеш хилийта лаьрхIар оаха. Цунга хьежжа наступлене эггара бехктокхамеча участкашка коммунисташ хьежабора. Къаьстта чIоагIа нах херждар десантни доакъошта. Цига 60—70 процент бараш коммунисташи комсомольцаши бар.

Политотдела болхлой дикагIча тайпара дIа-юха нийсбара а уйла йора аз: царех хIаравар операци чакхъяллалца белггаларча тIема даькъа тIа чIоагIвора. ТIехьагIа, дивизешкеи полкашкеи уж бIаргабайча, сона гора цар хьинар айденна тIом баьлга, шоаш санна дог-майра болаш хила вожаш тIа а хьехаш. Резервера дуккха политболхлой тIахьийхар оаха, тIемаш деча хана юкъера дIабаьннараштa когаметта сихха уж дIаоттабар духьа. Парторгий шиша заместитель вар, комсоргий — кхоккха. Цу тайпара, оаха Iалашдир ерригача подразделенешта юкъе массаза партийни комсомольски вожакаш хулга.

Новороссийск мукъаяьккхачул тIехьагIа гуча ма-даллара, дика гIулакх дир оаха кийчъянь хиннача «Десантника памятка». Из дIайолалуш массехк абзаца тIа дувцар ерригача фронташка Цlеча Эскара доахача толамех, гитлеровций акха гIулакхех, моастагIчуна меттахьа хIама тоха еза а цун бIехача гIулакхашта бекхам бе беза а вай сахьат хьатIаэтталга. Цунна тIехьа дар практически хьехамаш. Лоацца дагадохийтар кема тIа ховча хана, кема тIа вагIача хана, цунна тIера Iовоалача а тIом беча а хана фу де деза. Дагадоацаш дола хьал эттача хьалххагIе а фу деза наха дIахьеха гIертар тхо. Памятка дIаелар хIара десантника.

Памятка язъяра идея аз хьийцаяр граждански тIема ханарча Къулбехьен фронта бIухошкара, цу хана теркам тIабахийта цунга хьежаш а хинна, хIаьта цун къаьстта лоархIаме моттигаш белгал а яьй В. И. Ленина. Боккъалдар аьлча, Владимир Ильича къаьстта теркам тIабахийта хиннача цун дуккхача положенеех оаха пайда эцар тхоай берригача партийно-политически балха тIа. Масала, ераш да памятка тIара мугIараш:

«Новкъост коммунист!.. Хьалхарчунца тIом дIаболабе а тIеххьарчунца цунна юкъера аравала а веза хьо. Цlеча эскархошта кхетам бала вийхав хьо фронте. Цхьабакъда моллагIча минуте топ бе а елла Iайха дIахьокха ховш хила веза хьо коммунист алхха сий долаш ваьха ца Iеш, воагIача тайпара вала а ховш волга!»

(Йистедоалар хургда).

ЕРРИГА ТОРОНАШ ОАРЦАГІЪЯХА

ЭКОНОМИЧЕСКИ ОБЗОР

Производство эргайоаккхаш, «ТІехьабусараш боацаш бе болх» яхача девизагІа яьржача социалистически яхьах хьахулаш дар дукхагІа хилийтарца «1978 шера план кхоачаш а тІеккхоачаш а яра социалистически яхь йоаржаярен производства эффективности балха дикали лакхъяра тІехьа лоаттабу къовсам чІоагІбарен хьакъехьа» КПСС ЦК, СССР Министрий Совета, ВЦСПС, ВЛКСМ ЦК партийни, советски, боахама, профсоюзни, комсомольски организацешка, Советски Союза къахьегамхошка долча Письмона жоп а луш республикерча промышленни предприятей, гІишлошъеча организацей коллективаша чІоагІа хьинар дйденна къахьнйгар иттлагІча пятилетка кхоалагІча шера хьалхарча бетта.

Республикерча дукххача промышленни предприятей коллективаша хьинаре къа а хьеташ дика толамаш даьхад шоай балха тІа.

Республика еррига промышленность хьанийцача продукци маьхала яккхара январь бетта план 101 процент кхоачашъяьй, цу даькъе республикански доалахьарча промышленни предприятеша 104,2 проценти Нохч-ГІалгІай АССР Министрий Совета чуйоагІача промышленностачар 101,1 проценти кхоачашъяьй.

ПланагІа лаьрхІачул совгІа маьхала яьккхай цхьа миллион совгІа сома маьха промышленни продукци. Дукххача коллективаша хьинар кхо ца деш къахьегарах укх шера январь бетта арахийца продукци соахка цу юкъа арахийцачул дукхагІа хилар.

Мехкдаьттен гази, электроэнерги яккхара, мехкдаьттахиме продукци арахецара, мехкдаьтта аппаратураш, электрически инструменташ, тракторни прицепаш арахецара, хьу хьараозара, ардакх яккхара, цемент, тІехьнахьа дувхаду пазата барзкъаш, дулх, колбасни изделеш, дулхдаьтта, мерзача шурий продукци, макаронни изделеш, халкъа эша кхы цхьадола товараш арахецара январь бетта план кхоачашъяьй.

Наха чІоагІа хоатташ дола товараш арахецилга ма-могга дегІадоаладар дІахо Іалашдара КПСС ЦК, СССР Министрий Совета соцам кхоачаш а беш, республикерча промышленни предприятей коллективаша культурно-бытови гІулакхашта, коа-карта эша товараш арахецара январь бетта план 103 процент кхоачашъяьй, дІадахача шера январь бетта арахийцачул 24 процент дукхагІа арахийнад уж.

Дукххача промышленни предприятешка производственни мощностех дикагІа пайда эцарах, Іилман-технически прогресс елга сихдарах, цунца цхьана общественни производства эффективность лакх а еш дикка дукхагІа хилийтай арахеца продукци, лакхъяьй арахецача продукце дикал, лохъяьй арахецача продукцега дІайохийта къахьегамен материальни средстваш.

Дикача къахьегама толамашца чакхбаьккхар 1978 шера хьалхара бутт Ленина орден лелаеча «Грознефть» производственни объединене коллективо. Продукци маьхала яккхара бетта план 101 процент кхоачашйир. Мехкдаьтта доахараша планагІа лаьрхІачул совгІа даьккхар кхо эзар тонн мехкдаьттеи цхьа миллион кубически метр гази. Цу объединене коллективо къахьегама овсарле лакхъяра задани а толамца кхоачашъяьй.

Машинех, оборудованех биззагІа пайда ийбарах, керда мощносташ балха юкъе а ца йоалаеш производстви къахьегами эрга а боаккхаш кхетамца вІаштІехьбаккхарах дуккхача машинашъечеи металлообработкан предприятеша дикка дукхагІа хилийтай арахеца продукци.

Масала, хьаьццаргья вай ГІ. Ахриева цІерагІа йола «Электроинструмент» завод. Цу заводе еррига арахецаш йола продукци 1977 шера арахецаш хиначул 17 процент дукхагІа хиннай, арахийца электроинструменташ 5 процент дукхагІа хиннай. Къахьегама овсарле лакхъяра задани 112 процент кхоачашъяьй цо, хІара болхлочо кийчъеш йола продукци 16 процент тІакхийттай.

Хьалхалаттарашта юкъе я «Промавтоматика» Іилман-производственни объединене опытни завод. Продукци маьхала яккхара январь бетта план тІеккхоачаш а еш, соахка январь бетта арахийцачул 34 процент дукхагІа продукци арахийцай завода коллективо, цунца цхьана къахьегама овсарле 14 процент лакха а еш.

Дика къахьегама толамаш даьхад ацетонови завода коллективо а. Цу заводе соахка январь бетта арахийцачул 12 процент дукхагІа арахийцай продукци, къахьегама овсарле лакхъеннай ялх процент.

1978 шу хьинарерча къахьегамца дІадоладаь а хьалха латташ а йола коллективаш кІезига яц республике.

Из иштта дале а, январь бетта итогаш хьахьокхачох республикерча дукххача промышленни предприятей коллективай балха тІа долаш да дайза дисараш, кхоачамбоацараш. Эсала пайда ийбаьб производства резервах, моттигаш нисъеннай оборудовани, болхлой болх беш боацаш, йолаш а тІехьаюса участкаш, цехаш, иштта кхыметтел цхьайола предприятеш.

Продукци маьхала яккхара январь бетта план кхоачашъяьяц кхаь промышленни предприяте, цар пачхаьалкхенна дІа ца луш йисай 1,2 миллион сома маьха продукци.

ТІехьаюсачарех я «Грознефтеоргсинтеза», Грозненски кога гІирс беча фабрика, «Автоспецоборудование» яхача опытно-экспериментальни завода коллективаш.

Иштта белгалдаккха дезаш да, цхьайолча промышленни предприятей коллективаша продукци маьхала яккхара январь бетта план кхоачашъяьяле а, цар соахка январь бетта арахийцачул дукхагІа продукци ара ца хийцалга.

Масала, арахеца продукци кІезигъеннай Гудермесски медицински заводе 6 процент, Назрановски трикотажни фабрике 34 процент, Грозненски ремонтно-механически заводе 11 процент, Малгобекски маькха заводе 10 процент, Гудермесски маькха заводеи № 3 йолча маькха заводеи 9 процент.

ТІехьаюсача предприятей хьокхамаша дикка кІезигду республика промышленносто беча балхах хьахулаш дар. Бакъда бехказло йола бахьанаш дукха да, хьалха латтача предприятешка а долаш да уж, хІаьта а цар уж дІа а доахаш шоай декхараш кхоачашду.

Лохача боарамагІа вІаштІехьъяккхай производстви къахьегами, машинаши оборудовании сеца латташ йола моттигаш каст-каста нийслу, планови дисциплина эсала йолаш а нийслу, керттерча даькъе уж бахьанаш да планови заданеш кхоачаш ца яри тІехьаюсача предприятешка арахеца продукци кІезиглуш хилари.

Дуккхача хана дениз производственни мощностех боаггІача боарамагІа пайда эцац шекар доаккхача заводе, Назрановски трикотажни фабрике, «Чечингушпромстройматериалы» производственни объединене кирпишкаш еча заводашка, кхы цхьайолча предприятешка.

Балха ха дукха зехьа йоаю, из бахьан долаш биззача низаца машинашкеи оборудованеи болх байтац Грозненски кога гІирс бечен, Назрановски трикотажни фабрикашка, Назрановски мельзаводе, кхы цхьайолча предприятешка.

Республикерча цхьайолча промышленни предприятеша кхоачашъяьяц къахьегама овсарле лакхъяра укх шера январь бетта план.

Цу лоархІамеча хьокхама задани кхоачашъяьяц цементни завода, цІенош деча эша йоккхий панелаш арахецача Аргунски завода, рудай йоаца материалаш йоахачеи чакхйоахачеи Карабулакски завода, Назрановски трикотажни Грозненски кога гІирс бечен фабрикай, «Металлотара» завода, кхы цхьайолча предприятей коллективаша.

Ла мегаргдолаш дац республикерча цхьайолча предприятеша лакхъе еза къахьегама овсарле лохъеш хилар.

Январь бетта къахьегама овсарле лохъяь йола предприятеш кІезигъенна яле а, цхьабакъда уж хІанз а дукха йолаш я.

ХІара болхлочоа дІалаьрхІача арахеца продукци 1977 шера январь бетта арахецаш хиначул кІезигъеннай Грозненски ремонтно-механически заводе 11 процент, Карабулакски химически реагентий заводе 2 процент, Гудермесски медицински инструментий заводе 3 процент, Грозненски ремонтно-механически заводе 10 процент, Назрановски трикотажни фабрике 34 процент.

Хоадам боллаш дика толамаш даьхад шоай балха тІа республикерча подрядни гІишлошъеча организацеша.

Республика еррига подрядни гІишлошъю организацеш хьанийцача шоай низаца цар кхоачашдаьд 13,4 миллион сома маьха гІишлон-монтажни балхаш, е планага диллача 103 процент. 1977 шера январь бетта даьрел 11 процент дукхагІа гІишлон-монтажни балхаш даьд цар укх шера цу юкъа.

Подрядни балхий январь бетта план кхоачашъяьй Нохч-ГІалгІай гІишлошъеча управлене, «Грознефтехимремонтстрой» треста, «Грознефтеоргсинтез» объединене, «Чечингсельстрой» треста, «Чечингушводремстрой» объединене коллективаша.

Къаьстта дика къахьегама толамаш даьхад «Жилгражданстрой» треста СМУ-1, СМУ-10, «Союзпромэкскавация» треста Грозненски спецуправлене, «Грознефтехимремонтстрой» треста шоллагІча, кхоалагІча, йиълагІча специализированни ремонтно-гІишлон управленей, № 7 йолча треста МУС, «Кавсантехмонтаж» треста ПМК-223, ПМК-557, кхы дуккхача организацей коллективаша.

Цхьабакъда, республике хІанз а йолаш я оттаяь планаш кхоачаш ца еш йола подрядни гІишлошъю организацеш.

Январь бетта шоай низаца гІишлон-монтажни балхаш дара задани кхоачашъяьяц Нохч-ГІалгІай гІишлошъеча управлене спецСМУ, ПМК-155, «Жилгражданстрой» треста СМУ-2, СМУ-5, СМУ-8, «Дагсельэлектросетьстрой» треста № 66 йолча механизировании колонна, «Орджоникидзетрансстрой» треста СМП-131, «Союзмонтажгаз» СМУ-8, кхыйолча подрядни гІишлошъечеи организацей коллективаша.

Хьалха дІаяхача хана санна цхьайола пускови гІишлош хьалъяь а ца йоахаш дуккхача объекташка материальни, къахьегама, финансови ресурсаш дІа-юха хьежаеш моттигаш йолаш я гІишлошъеча организацешка.

Промышленни предприятей, гІишлошъеча организацей коллективаша кхоачашъе еза планаши тІаийца социалистически декхараши доккхийи низкъален да.

Цудухьа хІара предприяте хІанз де дезар да производства чурча торонех дикагІа пайда эцара дола балхаш белгал а даьха уж чакхдоахилга.

Республикерча хІара промышленни предприяте, гІишлошъеча организаце коллектив декхарийла я пачхаьалкхен плани тІаийца социалистически декхараши толамца кхоачаши тІеккхоачаши де, иттлагІча пятилетка кхоалагІча шера план сийленца кхоачашъяра хьинаре къахьега.

ХАДДАНЗА ХЬАЛХА ЛАТТАШ

Грозненски № 3 йолча пассажирски автотранспортни предприяте кхаь шера план 7 октябрга кхоачашъяра инициатива дІа а йолаяь, еррига коллективаш тІахьийхарех я Арсамаков ГІаьзе Махьмад-Мерза керте латта таксистий цхьоалагІа бригада.

«ХІара балха денна — дикала Знак» яхача химикий инициативагІа шерра социалистически яхь йоаржаяьй цар шоаш тІаийца декхараш толамца кхоачаши тІеххоачаши дара. Цу яхье массаза санна хьалха латт М.-М. Арсамакова кулгалду таксистий бригада. Юбилейни шера плани тІаийца социалистически декхараши ханал дуккха хьалха кхоачашдарах хІанз из коллектив укх шера май бетта календарагІа къахьегаш я.

Водителех цхьаккха вац тІехьавусаш, лоаца аьлча «ТІехьабусараш боацаш бе болх» яха ростовчанаша дІадоладаь дика гІулакх дизза хІанзлехьа кхоачашдаьд бригадерча верригача 47 водитело.

— Иштта къахьегара ший коллективерча водителий уйлаш тІаерзаяьр, цар барт чІоагІбаьр бригадир Арсамаков Махьмад-Мерза ва, аьлар предприяте директора заместитела Дудник Владимир Михайловича. МоллагІчунна эшаш дола гІо-новкъостал де, ший опыт дог раьза долаш дІаяла массаза а кийча ва из.

Даккха цхьаккха тайпа гІалат доацаш къахьегаш вар ший новкъост а воша а лоархІ цо, яхаш дувц бригадерча болхлоша а. Шийх шиш байташ, хІаранегара доагІар хьадехаш, балха тІа гІалат ваьнначунна бе боагтІаш бола бехк беш вола кулгалхо ва Махьмад-Мерза.

Ткъо шу совгІа ха я М.-М. Арсамакова транспорте къахьега. Цу шерашка йоккха опыт Іоаяьй ший балха тІа цхьоалагІча класса водитела. Хьаьнала къахьегари моллагІа шийна тІадилла декхар цІенеи диззаи кхоачашдари цун оамал а хинна дІаэттад. Иштта волча цо укхаза къахьега волавелча дениз цхьа шу дІадахийтадац пачхаьалкхен плани тІаийца декхараши тІеххоачаш ца деш, яхаш дувц предприяте кулгалхоша. 1975 шера июль бетта пассажирски боахама кулгалхой шоайла дага а баьнна тІехьаюсаш йолча бригадана кулгалде из хьожавар а цхьа бахьан доацаш дацар.

Кулгалхой шийх бенна тешам гІулакхашца бакъбара по хьалхашка оттадаьр атта доаца декхар дар. Шоай предприяте меттел ерригача Нохч-ГІалгІай транспортни управлене а хьалха латташ йола бригада — шийна яр хулийтилга. Цу даькъе дукха организационни мероприятеш белгалъяьхар. Дийнахьара нормаш кхоачаш ца еранца, къахьегама дисциплина телхаеранца лира къовсам лоаттабе болабир, пассажирашкара водителашта леткъаш каьхаташ ухаргдоацаш гІулакх дара тІехьа дукха балхаш дир. Лоаццача хана иштта болх дІаболабаьча бригадас предприятерча бригадашта юкъе яьржача социалистически яхье хадданза хьалха латташ дІайолаелар. Цул тІехьагІа дукха ха ялалехьа ерригача управлене хьалхалаттарашта юкъе а яха эгтара дикагІйолча бригадех цаІ лоархІаш дІайолаелар из.

Пятилетка хьалхарча шин шера цхьаккха бутт е квартал дІаяхийтанзар Арсамаков Махьмад-Мерзас кулгалдеча таксистий бригадас пачхьалкхен плани тІаийца социалистически декхараши 110—125 процент кхоачаш ца еш. Цудухьа управленерча бригадашта юкъе эгтара хьалхарчарца кхоачашйир по пятилетка хьалхарча шин шера задани.

Пачхаьалкхен план, тІаийца декхараш, пассажирашта культурно гІулакх делга дизза кхоачашдешехьа чІоагІа йоакхо ю бригаде кагирхой водитела балхах дикагІа кхетабара. ХІара къона водитель тІачІоагІву йоккха опыт йолча хьехамча, хІаьта шийна опыти знанеши дІалуш Іомабу кагирхой. Духхьал шоай балхах кагирхой кхетабарах шоай декхараш кхоачашдаь баьннаргаш лархІац хьехамчаша. Цар уж Іомабу шоашкарча машинашта доагтІача бесса доалде, пассажирашта дика гІулакх де, къахьегама дисциплина дика йолаш хилийта, балха тІа лакха культура хилийта. Иштта болча водителех, кагирхой хьехамчех ба даим социалистически яхье хьалха латташи йоккха опыт йолаши бола шофераш Бабенко Дмитрий Васильевич, Даудов Ваха Мовлдиевич, Дашаев Муслим Мусбекович, кхы дуккхабараш а. Цар массаза а шоай сменни нормаш 125—130 процент кхоачашъю.

Хьинаре къахьегаш вале а общественни балха тІа дакъа лаца ха а корайоагІа Арсамаков Махьмад-Мерзана. Цкъа санна дуккхаза хийржав из профсоюза месткома членалла, предприяте бригадирий Совета член, ГАИ дружинник, наькъашка транспорт лелача кхерамзле хилийтара йолча комиссе член ва из. Уж декхараш массаза цІенеи дикеи кхоачашдеш ва хьалха латтача бригада кулгалхо.

Иштта къахьегаши общественни балха тІа хьинаре дакъа лоацаши волча М.-М. Г. Арсамаковна дукха сийлен грамоташ тийннай. Цун наькха тІа лепаш я «Социалистически яхье котваьннар» яха кхоъ сийлен Знак, «ИйслагІча пятилетка ударник» яха Знак.

Б. КОСТОЕВ.

СУРТА ТІА: (аьрдехьара аьттехьа) водителаш М. Дашаев, В. Даудов, Д. Бабенко, бригадир М.-М. Арсамаков дІахо кхы а бригада болх тоабара дагабоалаш ба.

И. ПЛИЕВА сурт.

ТІЕХЬАДУСИЛГА ДІАДАККХАРА

«Ингушский» совхоза коллективе, фермашка а кхашка а болх беча къахьегамхоша юбилейни шера даьха толамаш чІоагІ а деш, кердача коталонашка бовла лерхІ цар пятилетка кхоалагІча шера. Ала йишйолаш да, цхьайолча продуктай планаш а тІаийца хинна социалистически декхараш а коллективо кхоачашдаьлга. Кхаь шера йола ялат доккхара план шин шера кхоачашъярал совгІа пачхаьалкхенга ехкай пятилетка диълагІа шера чотагІа 500 тонн фуалъяьха хьажкІаш. Иштта кхоачашъяьй дулх, шура, тха, генараш, шекара свеклаш йоххара планаш.

Социалистически яхье хьалха латтача доаркаша кхо эзар килограмма цуига кхоачаш а шура яьккхай хІара Іаттагара. Коттоев Махарадзин керте латтача мехотрядо шоаш доал даьча кхашкара продукци яккхара план 170 процент кхоачашъяьй.

Цхьабакъда де йиш а йолаш хьа ца деш дисараш дукхагІа да. Уж бахьан долаш цІенхаштта критика йир совхоза кулгалхошта КПСС ЦК, СССР Министрий Совета, ВЦСПС, ВЛКСМ ЦК Письмо арадаьннача деношка хиннача «Чечингушвино» объединене профсоюзно - боахама актива собране.

Цун керттера чулоацам ба дуккхача шерашка совхозо шебеча балхах пайда балара меттел зе деш хилар. ДІадаьннача шера а агротехнико яххача бесса де доагІар даьдац комсашта гІулакх деча, тІаккха из — боахама дІахо хургболча лостама керттера культура я. БІарчча совхоз хьанийцача хІара Іаттагара яьккха шура 1600 килограмм мара яц — юкъера республикански цифра, — дукхагІа яккха торонаш йоллашехьа. Лазарехи во Іунал дарахи деннад бІаь совгІа бежан, 825 устагІа.

ПоагтІача бесса дика яьяц укх шера а хьайбаш Іангара дахара кийчо, кхоачамбоацараш а дуташ кийчъяьй базаш; дукхалга диллача шорта да доакъар, бакъда хьайбашта дІалуча хана из кийчдац дикагІа дуаргдолча тайпара, цудухьа дукха дов.

Де дезар да тІехьадусилга дІадаккхар. Цу деша а, хьабеча балхах пайда хургболча наькъ тІа совхоз яккхара де лерхІача гІулакхий а уйла яьй боахама кулгалхоша, партийни а профсоюзни а организацешка. КІоарггача уйлаца йийцай КПСС ЦК декабрьски Пленума а СССР Лакхехьарча Совета 8-ча сессе а решенеш. Коллективо кердача шера тІаийцача социалистически декхараш тІа оттадаьд бІарчча хьанийцача халкъа боахама план 25 декабрга кхоачашъе, хІара гектара тІара 22 центнер ялат даккха, хІаьта хьажкІаш а тІехь лаьрхІача — 23 центнер даккха; хІара бІаь Іатта тІехьа 85 Іасилги хІара бІаь жийна тІехьа 100 Іаьхарги хьалкхебе, хІара устагІанна тІера 3,5 килограмм тха даккха. Фермашка хІара Іаттагара йоаккха шура 1900 килограммал кІезигагІа ца хилийта.

Боахаме деча балхех керттера дакъа техникага кхоачилга а ховш, кийчъю торактораш, комбайнаш, автотранспорт, оахам кийчдеш йола инвентарь. Цу балха хІанзлехьа дика толамаш даьхад: ер шу долалуш кийчон мугІаре дІаоттаяьй цхьоалагІча мехотряда еррига техника. Комбайнаш, сеялкаш, цхьайола механизмаши инвентари ханал хьалха тоаяь яргъя ерригача бригадашка а. Январь бетта тоаяь яьннай 21 трактор.

Механизаторийи комсаш лелаерийи кадраш Іомаяра йоакхо къаьстта яьй. Совхозе центральни усадьбе вІашагІъехкача курсашка техника Іомаеш ва хІанз хургвола 20 механизатор. Іомалуши шоай говзал лакхъеши — фермашка а хьайбаш леладеча а болх бергбола 80 гаргга болхло. Верригa кийчье лаьрхІар 200 саг ва.

Лакха белгаъяьха мероприятеш кхоачашъяра механизировании отрядашта, звенoшта, кхыча производственни доакъой коллективашта, хІаьта иштта къаьст-къаьстача къахьегамхошта юкъе социалистически яхь йоаржаяьй.

Пятилетка кхоалагІча шера пачхаьалкхенга дохка лаьрхІад 2700 тоннал кІезигагІа доацаш ялат, 600 тонн шура, 115 тонн дулх.

«ТІехьабусараш боацаш бе болх!» яхача девизагІа болх бе лаьрхІача коллектива мел эша торо я тІаийца декхараш толаме кхоачашде.

БІаьсти комсаш дІайогІа а ялат дІаде а лаьрхІача кхашка органически удобренеш аракхукьаш я цу гІулакха вІашагІъелла механизировании отряд, опыт йола механизатор Коригов Султан керте а волаш. Цунга я мел эша техника. Из болх дика бу удобренеш дІакхухьача механизаторашa Медов Азматгире, Баркинхоев Іалихана, Мержоев Жабраила, кхыбараша. Кхай тІа дІайоаржае езача 5500 тонн удобренеех 2200 тонн совгІа дІайихьа яьннай. Январь бетта пачхаьалкхенна дІаеннай 40 тонн шура — соахка январе дІаенначул дукхагІа.

Д. ХАКИМОВ.

ДИМИТРОВГРАД. (Ульяновски область). СССР 50 шу дизара цІерагІча автоагрегатни заводе болх бе йолаеннай вкладашай цех. Цо шера арахецаргья йиъ миллион совгІа сома продукци. Кердача автоматизировании производства продукци — Ярославски моторни заводои Камски автозаводои хьаеча двигателашта лаьрхІа вкладашаш я.

СУРТА ТІА: кердача цеха цхьан поточни лине.

Ю. БЕЛОЗЕРОВА сурт.
ТАСС фотохроника.

УДОБРЕНЕШИ ХЬУВКЪАМИ

1978 шера дола доккхагІа социалистически декхараш тІаийцад Грозненски района къахьегамхоша. Керда Конституци тІаийца шу дизар дикача толамашца белгалдаккха а лерхІаш, цар дош деннад соахкарчул дукхагІа юртбоахама продукци чуя. ХІаьта чакхдаьнна 1977 шу тха юрта боахама болхлошта чІоагІа беркате хилар. Юртбоахама продукташ яхарен пачхаьалкхенга йоккхарен заданеш толаме кхоачаши тІеккхоачаши ярах тха района елар КПСС обкома, республика Министрий Совета, облсовпрофа, ВЛКСМ обкома карара кара луш йола ЦІе байрах.

Доккхий толамаш даьхар 1977 шера района ялаташ леладераша. 100 эзар тоннал дукхагІа ялат гулдир. Из планали декхарели дукха а дукхагІа да. Хаоттама хьалаш хала хинна доллаше а хІара гектара тІара планал 2 центнер совгІа ялатабобови культураш чуера. Дика доакъарий база кийчйир хьайбашта. Хургдолча ялата дика лард а йоллаш, тІеххоачашъяьй гурахьа дув ялаташ дІадера план. Вешта аьлча, из дІадийнад 48 эзар гектар гаргга. Шоайла шерра социалистически яхь а йоаржаяь, хоза денача хІара сахьатах бизза пайда а эцаш механизатораша доагтІача тайпара Іунал ду гурахьа дийнача ялаташта. дика вІаштІехьбаьккхаб бІаьсти юв культураш дІаюврглолча кхашка органически удобренеш дІакхахьара болх. ХІанзле 30 эзар совгІача гурахьа дийнача ялаташта азотни удобренешца подкормка яьй, шера заданех 140 эзар тонн йолаш хІанзле а 100 эзар тонн совгІа органически удобренеш дІайихьай бІаьсти ялаташ дуврглолча кхашка.

Кхаш хьаьндеш беча балха юкъе доккха дакъа хьу Нохч-ГІалгІай АССР юрта боахама министерства автобаза водителаша (нач. Х. Адуев). Духхьал кхашка удобренеш дІахьош «Советская Россия» яхача колхозеи «Атагинский» совхозеи болх беш 15 автомашина я. Из болх беча иштта дакъа лоацаш ба Грозненски МРО (управляющи Б. Ордовский) механизатораш а.

Района механизатораша дош деннад, вай республика Министрий Совето оттаяь ханаш лоац а еш, май бетта а доацаш, удобренеш кхашка дІаяхьара планаш февраль бетте а кхоачашъе, аьнна. Шоай дош гІулакхаца чІоагІдеш къахьег цар. Кхаш хьаьндара гІулакха вІашагІ а елла районе болх беш я 12 отряд. Царна юкъебоагІа дикагІбола механизатораш, уж Іалашбаьб цу гІулакха мел эшаш болча гІирсаца, хІаьта шоашта хьалхашка латта декхараш кхета дика а ду цар. Кхаш хьаьндара болх дика вІаштІехьбаьккхаб «Советская Россия» яхача колхозе (председатель С. Дишниев, керттера агроном Н. Гузяев). Заданех 7 эзар тонн йолаш, цига хІанзле а кхашка дІайихьай 6 эзар тоннал дукхагІа органически удобренеш. Из болх беча къахьегаш ба Ибрагимов Къоасама, Салгериев Іаьлас кулгалдеча хьажкІаш кхееча звенощцара механизатораш. Кхашка органически удобренеш дІаяхьара болх иштта дика лел Ленина цІерагІча колхозе а (председатель А. Емельянов, керттера агроном Ш. Дадаев). Заданех 10 эзар тонн йолаш, кхашка цига дІайихьай 8 эзар тонн совгІа моттигера удобренеш. Юкъера лаьрхІача цхьан дийнахьа 260 тонн удобренеш дІахьу механизатораша кхашка. Цига белгалбаьнна дика къахьегаш ба трактористаш Маковеев Петр, Самраилов Іадрахьман, Димаев Наци, Бутенко Сергей. Шоай ден балха нормаш даим тІеккхоачашъю цар.

Царгара хьокхам а эцаш къахьегаш ба атагинцаш. ХьажкІаши баьцадаараши дІадувргдолча кхашка хІанзле а 8 эзар тонн гаргга удобренеш дІайихьай. Из болх къаьстта дика бу механизатораша А. Магадаева, Х. Гайтамирова, Х. Вагапова. Шоай ден балха нормаш царех хІаране кхоачашъю 120—125 процент.

Укх шера белгалдаьхад программировани хьисапах хьажкІий хьувкъам кхебергбола боахамаш. Ма-дарра аьлча, де мел эшаш дола гІулакх ду дІаювча хІамай хьувкъам лакхбар духьа.

Укх шерара Іа Іаяха аьттув болаш а дац лаьтта леладераша. БІарчача гурахьа а Іан укх тІеххьарча бетта а геттара кІезига тІоадал йийлхай сигалара. ХІаьта, нагахьа санна, хІанзчул тІехьагІа шелал оттийя, лаьтта леладерашта дика хов цо мел доккха зулам дергда лай кІал доацача гурахьа дийнача ялаташта.

Из бехктокхам кхета а беш, гурахьа дийна ялаташ лорадара чІоаггІа согата а болаш района специалисташа цу гІулакха мел эшар ду: гурахьа дийна ялаташ миштад хьежаб, хІанзе шелал а этта ялаташта зе дой а аьнна юха дІаде фу Іалашдаьд.

Хьувкъам шин-шегІа хьахулаш боацилга кхетадеш ма-дий. Цу гІулакха дукха къахьега деза долаш долча кхоачамех, производства новатораша Іоаьча опытах, Іилмана карагІдаьннарех бизза пайда а эцаш. Цу гІулакха лаьрхІа тха производственникаша, специалисташа болх бу района Іилмахоцца айхха бувзам а болаш, цар хьехамашка ла а дувгІаш. Цох дика беркат даьннад. Грозненски опытно-мелиоративни станце Іилмахоша шефал деча Ленина цІерагІча колхозе боккха хьувкъам чубенаб соахка. Цига 112 гектарах хІаране тІара 70 центнер хьажкІаш яьхай. Мехотряда начальник Шахтамиров Нурди чІоагІа раьза ва шийн балха. Укх шера цо лаьрхІад хьажкІаш дІаюв лаьтта кхоза шерде.

Шерагара шерага удобренеш дукхагІа кхоач боахамашка. Районага шера кхоач 25 эзар тонн совгІа минеральни удобренеш. Производства технолог хиларах тарра, лаьттан беркат совдаккхар специалиста керттера декхар да. Района хІара боахаме зональни агрохимлабораторе специалистий новкъосталца долаш долча картограммашка хьежжа удобренеех пайда эцара планаш уттаю. Боахама специалисташа царга хьежжа болх бу. Удобренеех нийса пайда эцаро лаьттан беркат дебаду. Цунна тешал ду 1977 шера тайп-тайпарча лаьттан-климатически хьалашка ухкача «Горячеисточненский», «Атагинский» (хьалхарьяр — тІунал кІезига йолча, шоллагІъяр — тІунал йолча зоне) совхозашка даьча тохкамаша.

Укх шера лерхІаш да 5000 гектара тІа гурахьа дийнача ялаташта чоалханеча удобренешца подкормка е.

Доккхийи бехктокхамеи декхараш латт района лаьтта леладерашта хьалхашка иттлагІча пятилетка кхоалагІча шера. 1978 шера тІаийцача социалистически декхараш тІа белгалдаьд: 95 эзар тонн ялат, 41 эзар тонн баьцадаараш, 11 эзар тонн сом баккха аьнна. Доккхий дале а, кхоачашдулургдолаш да уж декхараш. Района юрта боахама болхлоша шоай беррига низ тІабахийта къахьег уж декхараш толаме кхоачашдар духьа.

И. БОЙКО,
Грозненски района юрта боахама управлене керттера агроном.

Киевски область. «1976 — 1980 шерашка СССР халкъа боахам дегІабоалабара керттерча лостамашка» белгалъяь йола Чернобыльски АЭС дІахо хьалъе шлатт. Станце болх беш я миллион киловатт низ бола хьалхара энергоблок, хІаьта толаме монтаж еш латт шоллагІча агрегата а.

СУРТА ТІА: Чернобыльски АЭС машинни зал.

В. ЛЫСЕНКО сурт.
ТАСС фотохроника.

СССР ГЕРЗАЩЦАРЧА НИЗИЙ 60 ШУ ДИЗАРГА

Художникий П. Казаковен В. Прохоровен «Советий республика лораеш» яха плакат. «Плакат» яха издательство.

ТАСС фотохроника.

БАРКАЛ ХЬОНА, СУЛТАН!

— Сай «Лада» тоаяйта венав со, двигателa цхьайола оатхалаш я хувца езаш. Из цехера арвяларга хьежаш латт со, — аьлар шийна уллув лаьттача зIамигача сагага ханна нийсвеннача къонахчо.

— Со а цу гIулакхa венав-кх, — йист хилар вож, — сай «Жигули» дIаэцарга хьежаш ва-кх. — Эггара хьалха укхаза нийсвеннав. Хац сона-м мишта тоаергья. Двигатель ба-кх са машина бехар а...

— Царна дика «дарба» ду саг-м сона вовз, — вела а къежа дIахо дихьар ший къамаьл къонахчо, — Закриев Султан, хьайна моге цунга ялийта хьажалахь хьай автомашина, сихеи дикеи тоаю хьона, «дошо» да цун кулгаш...

ТIаккха цехе дIачу а хьежа кулга оамалагIа вовзийтар говзанча. Спецовка тIа а ювхаш цехе гIолла дIаводар юкъерча, теннача дегIара, хоза юхь-сибат дола, дIатIахьежача шовзткъа шу даьнна хургвола саг.

Цхьаволчов хеталургдар, тамаш я-кх цу къонахчо вийцача тайпара дика говзанча из вале аьнна. Цун сиха доацача борало а дегIацарча сабаро а хетийтар из.

ХIаьта говзанчах дола къамаьл эггара хьалха дIадоладийна Волжски автомобильни завода Грознерча автоцентра директора Демиев Шамада лоацца аьлар: «Слесарь Закриев Султан вувций оаш? Доккха хьинар долаш а эздий а саг ва. Цунах ала хIама дац, дикадар мара...».

...Автоцентрерча автомашинашта ремонт еча цеха йиълагIча участке болх беш ва слесарь Закриев. Тайп-тайпарча маркаех йолча «Жигули» двигателаш тоадеш ва Султан. Вешта машина кхыйола маьженаш а дика йовз цунна-м, уж а дика тоае хов.

«Оаха тоаьйча машинашка хьожаш ба ОТК болхлой, уж дика тоаьйий, царна кхы эшараш фуд хьож, — дувц Закриева — хIаьта са кулгаш дIакхийтта автомашина ца хьожаш чакхйоалийт, теш сох, са балхах. Сона хетаргахьа, хIаране а деккар да-кх моллагIа хIама дика хьадар. Из уйла йолаш болх бу аз...».

Уж тIеххьара дешаш ший дикача гIулакхашца бакъду Султана. Из гу цо беча балхах.

Со цига хиннача дийнахьа цхьан «Жигуле» зIи хувцаш воаллар говзанча. Сиха лел цун кулгаш, цхьа моттиг йитац ца хьожаш. Из дIаоттаяь ваьлча цIаьхка а цIаьхка а хьож двигатель болх бе бола а балийте, цо деча татага ладувгIаш латт. Юха соцабу. ЦIаьхка а хьож динза диса хIама дий. Ишта хул дукхаза а...

Цу ханна гучадоал Закриевна ше дIадаханза диса кхоачамбоацараш, зув водителa бехкагIа дийна гIалаташ. ХIаьта тIехьагIа, ше автомашина тоаяь ваьлча, цу дерригнех а дIакхетавеэгва Султана машина да. Дукха пайдане хьехамаш нйца, раьза волаш дIагIоргва из Султан волчара.

«Цхьайола автомашинаш шоай дика эза километраш чакх яьлалехьа цхьа болчу доладал. Царна во Іунал дерах, вакъхьаташа цІолла дІа-хьа долла. ДуккхагІа дакъе хьекъал телхаркаш хул из. Мерна бехача наьха бехках доал из — ва. Цкъаза цхьайолчу

вIалла бехке боацача наха а халахетар доалаш, царна боккха хьовзам хулаш. Вай хана чIоагIа эшаш а аьттув болаш а я автомашина, бакъда, из дика лелаярга а цунна ха а ховш доай дарга а хьежжа хул цу нах доала беркат. Дог гIоздоаккхаш хила еза автомашина», — аьлар слесара Закриева. ХIаьта цу хIамаех, цу бакъдолчох водителаш, къаьстта къонабараш, дIаккхетабеш ду кха хьехар ду Султана.

Закриев техника езаш, цун йоакхо ещ ва. Из гойт цун къахьегама биографе а. Ткъаь дий шу хьалха Актюбински областа Храмтау яхача города вагонни депо слесара ученикалла балха вахар кхелета, цу хана ялхайтта шу даьнна зIамига саг. Дешар юкъагI а даьккха шоай дезала долча гIонна вахар из цига. Атта дацар цунна хьалхарча хана. Инструмент бе йолла а ца ховш волча Султана хацар цхьаккха хIама хьаде. Бакъда, шийга де аьннар дика чакхдоаккхаш а къахьегам безаш а вар из. ХIара денна хьаIовра опыт, лакхлора говзал... Ишта, лоаццача хана дикагIчар мугIаре дIаэттар Султан.

Цул тIехьагIа болх баьб цо цу городерча паровозни депо слесаралла. Цунца цхьана сайрийна дийшад машинистий гIончаш кийчбеча училище.

Из чаккхъяьккха ваьлча ворхI шера болх бир Султана паровоза машиниста гIонча волаш. Цу шерашка чакхъяьхар автошоферий курсаш а. ЧIоагIа езар Закриевна автомашинаш, царца дIайийнабар дог-безам. Цу профессех дуккхача шерашка болх баьб Султана.

...ХIаьта вахар цхьан моттиге латтац. Хано хувц из. Цунца цхьана хувц моллагIча сага дар а, цкъаза вIалла дагадоацача оагIорахьа... Ишта хилар Закриевца а. Кхо шу хьалха дар из. Цхьан дийнахьа автомашина тоаеш воаллача ший новкъоста гIо деш воаллар Султан. Болх чакхбаьлча цун белажа тIа кулг а теха аьлар вокхо: «Сона хетаргахьа, Султан, укхаза яц хьа моттиг, «дошо» да хьа кулгаш, Волжски автомобильни заводерча автоцентре слесараш эш аьнна хезад сона. Цига хьо балха воаре хьона санна пачхьалкхенна а пайдане гIо хургдар-кх. Да-м хьай гIулакх да хьа из... Сона-м ишта хет».

Цу дешашта уйла йир Закриева. «Фу дар-хьогI доттагIчо яхар дича». — Из уйла есар дег чу. Шофера говзал Султана ца езар дацар из. Ше автоцентре дукхагIа накъаваргхиларах йола уйла котъялар дар из автоцентре балха вахар. Автомашина «дегах» — двигателах — къаьстта дика кхеташ вола Закриев ше а теша кердача моттиге шийх доккхагIа беркат даргдолга.

Ишта кхо шу хьалха автоцентре ший къахьегама наьъкъах кхы а цхьа тоатолг хьатехаь Султана. Мастера Сайдаев Вахас тIачIоагIвир из бригадира Ильясов Хьасана. Лоаццача хана караерзаяйтар Закриевга говзал. Шофера болх беш Iоальча опыто торо хилийтар цунна двигателий «къайленаш» гучаяха.

ХIаьта из хилазар Ильясов Хьасана новкъостал доалаш. МоллагIа оатхал хувцаш хана массаза юкъе латташ хулар хьехамча, ца ховр хьахьехар, ше дIа а этте цкъаза новкъостал дора.

— Аз дика ладувгIар Хьасана деча хьехамашка, цох доккха гIулакх хилар сона, из бахьан долаш дег тIара баркал а ях аз Хьасана, — йоах Закриев Султана.

Кхо шу. ДIауйла йича дукха ха яц из. Бакъда, цунна карагIдаьннарашка хьежача йIаьхагIа хет из ха. Цу лоаццача юкъе предприяте дикагIболча болхлой мугIаре дIаотта вIаштIехьдаьннад Султана. ХIара дийнахьа ший говзал лакхъеш, опыт Iовеш, даьчох кховчамбаь ца Iеш хьавоагIа из. Закриев цIаккха къехкаш хиннавац халонех, массаза эшача хила гIерташ хьавенав. Ишта хиннад цо болх мел беча хIара дийнахьа, хIара шера.

Шийна ховр, дайзар къайлакхухьаш оамал яц Султана. Ший опыт безамца дIалу цо къоначарна. Цунца гу цунна шоллагIа цIа а хинна дIаэттача, хIанз ше болх беча предприяте кхоане, коллектива толамий лард...

— Укхаза болх беча шерашка ши-кхоъ слесарь Iомаваьв аз, — дувц Закриева.

Царех цаI, Бакаев Iаьла цу участке болх беш ва. Дукха ха яц из ше болх бе волавенна. Цхьабакъда, ший хьехархочо санна дика болх бу Iаьлас а. Ший хьехамчунгара хьаийцай дика оамалаш: дукха беза болх, хIамах сакхеташ, нахаца гIулакхаца а эхь-эзделаца а, ший гIулакхах дог лазаш а новкъостий оагIув хьаллаца ховш а ва.

ХIаьта профсоюза моттигерча комитета член хиларах тарра социалистически яхьа сийг летабеш а из коллективе шерагIа яржара наха юкъе боккха болх беш а ва Закриев. Белгалдаккха деза, дIадаха юбилейни шу Султана дика чакхдаьккха хилар. Ше тIаийна декхар толамца кхоачашдир цо. 180 процента кхоачашйир шера задани. Из хьокхам автоцентре эггара лакхагIчарех хилар. Закриева хьаьнала къахьегам белгалбаьккхар «Социалистически яхье котваьнар» яхача знакаца, «Коммунистически къахьегама ударник» яха цIи елар цунна.

Цу сийдолча цIеро шийгара дукхагIа дIадехалга дика кхетаду Султана. Укх шера кхы а дикагIа, овсарегIа болх бе уйла йолаш ва из. Цо дош деннад укх шера план 150 процент кхоачашъе.

«Дика болхлой дукха ба тха предприяте, хIаьта слесарь Закриев массанена юкъе а белгала ва. Коллектив а заказчикаш а чIоагIа раьза ба цунна, баркал оалаш мара хилац уж...», — лоацца аьлар цунах ремонтни цеха начальника Акаев Къурейша.

«Баркал хьона, Султан». Цу дог гIоздоаккхача, дIайхача дешашца Iадика ювц хIара дийнахьа автоцентра слесараца Закриев Султанаца шоай «Жигулеш» тоадаьча балхах кхаьчча водителаш. ХIаьта из да цунна эггара доккхагIа дола совгIат, из да цун йиза хила а из вокхавеш дола а хIама.

Р. ЦОЛОЕВ.

Конституце денга кхоачашъергья

ДIадаха шу толаме накъадаьккхар тха совхоза хьайбаш леладераша. Планал совгIа 144 тонн йолаш пачхьалкхенна дIаделар 1044 тонн дулх. КПСС ЦК, СССР Министрий Совета, ВЦСПС, ВЛКСМ ЦК Письмона жоп луш, укх шера кхы а дикагIа къахьега лерхI оаха. Январь бетта толамаш тхо гIаддугаш да: план 60 тонн йолча чуоттадаьча хьайбашта тIакхийтта дулх 70 тоннага кхаьчад. Юбилейни шера январь бетта хинначул 5 тонн дукхагIа да из.

«Керттердар шу доладеннача хьалхарча депошка дениз балха хьадда йола ритм, хIара къахьегама коллективо, районо, городо, областо, краяси республикаи пачхьалкхен планови заданеш социалистически декхараши кхоачашделга Iалашдар да», аьннад лакхе хьоахадаьча Письмо тIа. Къаьстта теркалду уж дешаш тха совхоза коллективо. Толаме чакхдаккха лерхI оаха пятилетка кхоалагIа шу.

ТIаийцача социалистически декхарашца лаьрхIад СССР кердача Конституце шу дузача денга, планал совгIа 40 тонн а йолаш, 980 тонн пачхьалкхенна дулх дIадала. Цу гIулакха эша торонаш я боахаме. 1800 бежани 16 эзар хьакхей я дулха кхоабаш. 1,5 шера тоъал доакъар да. Хьайбашта Iунал дераш болх бовза специалисташ, къаьна говзанчаш ба. Графиках оттаьча ханна хьож хьайбашка, рационагIа доагIаш дола доакъар лу. Тайп-тайпара доакъар кийчду кормоцехе. Цига хьинаре къахьег мастераша Сараев Николаей Бацагов Iаббасей.

ТIехьарча хана яхье хьалхалатташ хьабоагIа воккхагIвола скотник коммунист Тадушаев ТIапей цун гIонча Сербиев Умни. Цар леладеча хIара бежана ден-бус 480—490 грамм дулх тIакхет, план 450 грамм йолча. Хьакхарч лелараштa юкъе хьалхарча кхаь моттиге латт хIара хьакхийна тIехьа 20 хурск хьалкхеяь Подлесная Нина, 18 хурск кхеяь Филиппова Татьяна, 16 кхеяь Сараева Антонина. Царех хIаране план 14 хурск я цхьан хьакхийна тIехьара. Цар Iуналца лелаяь хурскаш хьакъоастаеча канага хIаране дозал 16 килограммага кхоачаш хул, планагIа 12 хила йоагIача.

Хьайбаш леладерий салоIам дика вIаштIехьбаьккхаб боахаме. Укхаза я ловза шашкаши шахматаши, деша керда газеташи журналаши, лакха пандар, хьажа телевизор. Из деррига а цIече уголоке да. ПаргIатача помещене гургдолча доахк тIаийца социалистически декхараш, яьржача яхьа график, дикагIбараш бувца «молнеш».

Социалистически яхьа итогаш йича хьалхара моттигаш яьхачарна ЦIе вымпелаши ахчан совгIаташи лу: хьакхарч кхоабача хьалхарча моттигах 75 сом, хIаьта доахан кхоабача — 50 сом.

Пятилетка кхоалагIча шера тIаийца декхараш кхоачашдара низ кхобергбоацаш ба хьайбаш леладераш.

Л. ДЖАМБУЛАТОВ,
Урус - Мартановски района «Красноармейский» совхоза керттера зоотехник.

ЯКАШ ЛЕЛАЯР ПАЙДАНЕ ДА

Якаш лелаяр шеко а йоацаш геттара пайдане гIулакх да. Сагагара цхьаккха Iунал ца эшаш еба а еб хьал а кхув уж лоа уллача лакхача лоамашка. Кавказа исторе эггара хьалха Нохч-ГIалгIай республике йоалайир уж. Из дар 1971 шера гурахьа. Кавказа Iалама хьалашка якаш лелае йиш я е яц тахкар духьа йоалайир уж эггара хьалха йоалаеш. Цу хана денз ялх шу дIадахад. ХIанз гуш да Юкъерча Азе лоамашкара доаладаь уж хьайбаш вай республика лоаман Iалама хьалаш ловш хилар а дика дебаши хьалкхувши хилар а. Цунах дукхаза яздаьд республика газеташ тIа тайп-тайпарча автораша. Цул совгIа Нохч - ГIалгIайчен лоаман Iалама хьалашка якаш дикагIа ебара фу де деза дувцаш, хьехамаш телаш рекомендацеш а арахийцар. ХIаьта а вай республике йоалаяьча якех фу хиннад а, тIехь тIайоагIача хана царех хургдар а ха ловш хIанз а кIезига нах бац. Сога сайга дукха хаттараш ду къахьегамхоша цу хьакъехьа.

ХIанз вай республике лелаеш 487 як я. Царех Грозненски района «Советская Россия» яхача колхозе 358 я, хIаьта Советски района Орджоникидзе цIерагIча колхозе — 129. Уж ерригаш а Советски района лакхача лоамашка Бутин, Нижалой яхача моттигашка лел. Царна эшац йоачан йолча хана е бийсана чуйоххара гIишлош, лаьрххIа Iалашдаь доакъар. Бакъда якашта тух эш. Цудухьа наха уж лелача моттигашка тесс из лаьрххIа юкъ яьлча.

Дика еб якаш вай лоамашка. Соахка «Советская Россия» яхача колхозе лелаеча якаша 80 Iасилг дир, хIаьта Орджоникидзе цIерагIча колхоза йолчар — 25 Iасилг. Уж дерригаш могаш а долаш хьалкхувш да. ХIаране дозал юкъера лаьрхIача 150—200 килограммага дIакхоач хIанз.

Соахка Орджоникидзе цIерагIча колхозо пачхьалкхенна дулха дIаелар 35 як. Уж дIаяларах боахама 18900 сом пайда хилар. ХIаьта «Советская Россия» колхоза соахка який цхьа центнер дулх даккхара дIадахар 27 кепиг мара хилазар. Цу масалаша къаьгга хьахьокх уж хьайбаш леладар геттара пайдане гIулакх долга. Цудухьа дика хургдар лоамашка ухкача кхыча боахамашка а якаш лелае йолайоре.

Б. ДИКАЕВ,
ветеринарни Iилмай кандидат.

МАШИНАШ— ДИКАГIЧАРНА

Нохч - ГIалгIай респотребсоюза универсальни торгови база коара араьлар цIенна «Москвич-412». Лехкаш вагIа Малгобекски района ГI. Ахриева цIерагIча комсий совхоза слесарь-наладчик М. Беков. Цхьа юкъ ялалехьа гучаяьлар шоллагIа «Москвич». Кабина чу вагIа Надтеречни района «Гораторский» совхоза жаIу.

Укх деношка легковой машин ийцар Грозненски района Старосунженски бархI шера дешача школа хьехархочо Е. Н. Лазовскаяс, ишта кхычар.

Автомашинаш эцаш цар хьежа безанзар аргIа тIакхачарга —юрта боахама къахьегамхошта юкъе дикагIбарашка аргIагIа йоацаш йохк машинаш.

Ф. МАЯКОВСКИЙ.

ПОАЗОЛ ДЕХЬАРА

КЪИЗАЛ ЗАКОНАГА ХЬЕЖЖА ХИЛЧА

Тамашийна сурт дар Отмаринг яхача баварски городоке бахача наха цу дийнахьа бIаргадайнар: фонарь уллача бетонни бIоагIах дIа а лотаваь воаллар шийтта шу даьнна хургвола цхьа кIаьнк. Цун фоартах Iоэлла уллар фанерни табличка: «Со—къу ва». БIаргех лега хи тIадамаш басилгаш тIа гIолла Iоухар. ДIа-юха хьа могаргдолаш вацар из.

Ишта латташ сайранга вахар кIаьнк. Цхьаннена а керта чу хьачудагIацар из мукъавоаккхилга. Вешта цхьанне полицега хоам баь хиннабар, ишта моттиг нийсъеннай аьнна, цхьабакъда цо берий даьйноаной бокъонех долча дешашка хьожача опекунски оалача судага протокол дIадаларах кхоачам а баь дита хиннадар из гIулакх.

ТIехьагIа гучадаьнначох, кIаьнка дас, балха воацача мастера-механика, пхи марка хула ахча лочкъадаьд аьнна хьехархоша ший воI бехке ваьлга а хайна, цу тайпарча «наькъаца кхетам бала» лаьрхIад кIаьнка. Опекунски суда закона духьала долаш хIама корадаьдац цунах кIаьнк «йийтта эйп ваьккха ца хиларах».

Из хIама сага хайна хургдацар, нагахьа санна «Шпигель» яхача малхбузенгермански газето цу хьакъехьа хоам баь хиннабецаре. ХIанз парламентски инстанцешка ювцаш латтача даьй-ноаной бокъоний хьакъехьарча законодательствана еча реформа проектана хетаьча статья тIа журнало кхы тайпа моттигаш а ювц ФРГ-е даьша шоай бераштa къиза таIазараш даь. Уж тайпа моттигаш каст-каста нийс а луш саг цецваргвоацаш хиларах прессо а дукхагIча хана хьоаха ца еш ют. Бульварни газеташа наггахьа хьоахаду даьша эйп даьхача, цкъаза довлица IотIайийттача берий хьакъехьа; цIий вIашагIа эдар духьа даьша низагIа кагийча нахага дIатийнача кхувш йоагIача йиIигий хьакъехьа; кер биззал дая хIама а доацаш баьдеча толашка дахаш шераш доахача берий хьакъехьа судаша ду хоамаш латтача колонкашка.

ФРГ прогрессивни общественносто къаьстта чIоагIа сахьувзаду, суде дувца дIачутела дешаш зуламий юхьигаш мара ца хиларах. Зем баьккхача эксперташта гучадаьнначох малхбузенгермански 100 дезалах 80 дезало даим тайп-тайпара етташ бераштa таIазараш тIалоаттаду. Ишта хIара шера еттарах эйп доах 150 эзарнега кхаччалца дола бераш, хIаьта царех гIаддайча а 200 моттиг бераш довш а нийслу.

«Къизача наькъаца кхетам лулга» ФРГ-е цIаккха а хувцалуш йоаца традици я, къаьстта а шоашта хетар мара бакъ ца деча яьххача наха юкъе. МоллагIча хIаманна бехке хиннача ший бераштa етташ вола бюргер чIоагIа дог тийша ва, ше дер общества гIулакха а геттара нийса хиларах. Суд юкъе а ена, даьшкара бокъонаш дIаяха йиш яц, нагахьа санна бераштa «таIазар даьчул тIехьагIа уж лозадаь белгалонаш, масала, хьаь чу цIий десса, човнаш яь е тIехкаш кагьяь моттигаш гучаяьнаяле» мара.

Ишта ширача замалахьара во гIулакхаш доахкаш я «берех шоай хьаштдар де даьшта бокъо» луш йола дезала хьакъехьарча малхбузенгермански законодательства кхыйола положенеш а. Масала, юкххьанцара обшеобразовательни школа йистеяьккхачул тIехьагIа дай раьза ца хилчей царна ца лайчей дIахо деша бокъо яц берий; бувбоалача хана, цхьанна тайпара суд юкъе ца йоагIаш, оагIонаша шоаш къоастаду бер хьанна дусаргда — даьца е наьнаца (цунна хетар теркалдац, кхыметтел 14 шерал тIех ха яьнна из дале а)...

Цу тайпара хьалаш ФРГ-ерча доал деча классашта геттара дика мегаш да. Цунна дола тешал — дезала, кагирхой, унахцIено лораяра дешашка хьожача бундестата комиссе даьй бокъоний хьакъехьара керда законопроект дукха ха йоаццаш гуччахьа ювцар. Аьрдехьарча либеральни коалице кийчъяьча цу реформо дезала хьакъехьарча малхбузенгермански законодательствана юкъе башха доккхий хувцамаш де лаьрхIад ала йиш йолаш дац. Эггара къаенна статьяш тIера дIаяхарах кхоачам бу цо. Дезале берашта еттилга кхыметтел во могаде а лоархIабаьбац социал - демократаши либералаши.

Цхьабакъда лоадама хIама эрга ца довкхаш йолча цу реформана а чIоагIа дуьхьала баьннаб ХДС/ХСС-агара депутаташи парламенте из дош дувцача тIахьийха киназий, эггара хьалха католически, организацешкара викалаши. «Немецки католикий централъни комитет» хоадамболлаш дуьхьала яьннай хIанз лелаш долча дезала хьакъехьарча законодательствана юкъе мел даь а хувцамаш дара. Правительственни коалици, йоах цо, «дайноаной шоай керттерча бокъонехи паргIатонехи баха гIерт», «бераштa национализаци е, царех программагIа лелаеш йола пачхьалкхен доалахье е» безам болаш я.

«Бераш юкъара дерзаде гIерт» яхача кхабараштa тIекьашка хьула а луш, бераштa кхетам балара даькъе ширача замалахьара традицеш чIоагIъе гIерт христиански демократаши уж хьаллоацаш бола киназашкара Iовдалаши, зIамига долча хана денз царна чура «сакхетам» дIабаккхар, кхера, уйла ца е, мутIахьа хила уж Iомадар духьа...

Н. ПОРТУГАЛОВ,
АПН соб. корр.

Бонн.

Таханара Испани

СУРТАШ ТIА: Мадридерча майдаех цаI; форда йисте ядача Испане поселкашка бахача кхалнаьха традиционни гIулакх да чкъаьрий дохкилга.

ЧТК-Камера Пресс — ТАСС сурташ.

Редактор Т. А. ТЕБОЕВ.

ТЕЛЕВИДЕНИ

14 февраль
I ПРОГРАММА

8.00 — «Ха». Информационни программа. 8.35 — Iуйранара гимнастика. 8.55 — «Еза цIи». Художественни фильм. «Со Шаповалов ва» яха 1-гIа фильм. «Дунен тIарча вахара духьа» яха 2-гIа фильм. 14.30 — «Океан». Телевизионни документальни фильм. 15.30— «А. Макаренко творчество». 16.15 — «Хьамсара Iалам». 16.40 — «Бокъонца дола бераш». Профтехучилищай дешархой йоазонхочунца - фантастаца В. Н. Немцовна вIашагIкхетар. 17.00 — «Кагирхошта йола музыкальни сайренаш». 18.00 — Керддадараш. 18.15 — «Кагирхошта йола музыкальни сайренаш дIахоьхьар». 19.00 — «Саги закони». Передача дIахьу профессора А. А. Безуглова. 19.30 — Хоккеях йола СССР чемпионат. «Динамо» (Москва) — ЦСКА. 1-гIа, 2-гIа периодаш. Ленина цIерагIча Центральни стадиона Дворецера трансляци. 21.00 — «Ха». Информационни программа. 21.30 — Хоккеях йола чемпионат. «Динамо» (Москва) — ЦСКА. 3-гIа период. 22.05 — «Балета хьакъехьа», Чакхдаьча — кердадараш.

II ПРОГРАММА

11.00 — Нек дара йола РСФСР чемпионат. 18.00 — Берашта дола мультфильм. 18.15 — «Нохч-ГIалгIайче гIолла». Информационни программа (эрсий, гIалгIай меттала). 18.35 — «Дунен халкъашта юкъера обозрени» (гIалгIай меттала). 18.50 — Киножурнал. 19.00 — «Райком а культура учреждене а». КПСС Шелковской райкома секретара Р. А. Муртаева интервью. 19.15 — Специалиста беседа. «Iайшура йоаккхилга лакхдара кхоачамаш» (нохчий меттала). 19.30 — «Дека мугIараш» (нохчий меттала). 20.00 — «Халхар кхоллар — Вахтанг Чабукиани». Телевизионни фильм.

15 февраль
I ПРОГРАММА

8.00 — «Ха». Информационни программа. 8.35 — Iуйранара гимнастика. 8.55 — Мультфильмай программа. 9.20 — «Iаьржа маьлх» яха телевизионни дукха сереш йола художественни фильм (Франция). «Города тIа егIа байракхаш» яха 5-гIа сери. 11.05 — «Кинонакъбара клуб». Передача дIахьу журналиста О. К. Игнатьева. 14.30 — «Виталий Бианки». Телевизионни документальни фильм. 15.30 — «Халкъа ашараш». Концерт. 15.45 — «Москвичий балха тешам». 16.15 — Бургац ловзает хоккеях йола СССР чемпионат. «Динамо» (Москва) — «Зоркий» (Красногорск). 2-гIа тайм. «Октябрь» яхача стадионера передача. 17.00 — «Iилман вахар» 17.30 — «Зурманчаш, мичад шо!». 18.00 — Кердадараш. 18.15 — «Берашта йола стихаш». 18.30 —«Хьалхарча Совета Дай-нехка». 19.05 — «Спортлото» тираж. 19.15 — «Iаьржа маьлх» яхача телевизионни дукха сереш йолча художественни фильма премьера (Франция). «Револющe трамвай» яха 6-гIа сери. 21.00 — «Ха». Информационни программа. 21.30 — «Андроникова дош» яхача телевизионни фильма премьера. «Невский проспект». 22.30 — РСФСР халкъа артиста Ю. Реентовича хьалхле лелаеш йолча СССР Доккхача театра скрипачий ансамбло дIалокх. Передача йистеяьлча—кердадараш.

II ПРОГРАММА

18.00 — Берашта дола мультфильм. 18.15 — «Нохч - ГIалгIайче гIолла». Информационни программа (эрсий, нохчий меттала). 18.35— «Халкъа тIахьожам дIахьош ба» (гIалгIай меттала). 18.45 — «Iилман-популярни фильм». 18.55 —«Фе оксана къахьегамхой». Грозненски авиапредприяте 40 шу дизарга. 19.25 — «Берда йисте». Фильм. 19.35 — Телехьажархочо хаттараш ду, критика ю, хьехамаш ду». 20.05 — «Кинонакъбара альманах».

РАДИО

14 февраль

6.30 — КПСС ЦК декабрьски Пленума соцамаша декхарийла ву. «Дисциплина кхоачашъяр производства луш бола пайда, лакхбара дола тешал да». 6.45 — «Шерра йоаржаяь социалистически яхь дIахьар». 7.10 — Республикански газетий обзор. 8.25 — Хоамаш. 8.45 — ХIара кхайна — Дикала знак! «Органически удобренех нийса пайда эцар» (нохчий меттала). 9.15 — «Тха почта» (гIалгIай меттала). 9.30 — «Къона вай заманхо» (гIалгIай меттала). 17.00 — СССР Конституци Iомаерашта долча новкъостала. «ДегIаенача социализма экономически система». Экономически Iилмай доктора, профессора Б. Плышевске беседа (гIалгIай меттала). 17.15 — «Кимаьрша деташ дола нах». Грозненски ацетонови заводера передача (гIалгIай меттала). 17.30 — «Пятилеткана хьалхалаттарашта дола концерт». (гIалгIай меттала). 18.00 — Керда хоамаш (эрсий, нохчий, гIалгIай меттала). 18.30 — «Сайрийнара Грозный» (горсете гIолла).

15 февраль

7.10 — Республикански газетий обзор. 8.25 — Хоамаш. 8.35 — Советски Эскарен ТIема-Форда Флотен 60 шу дизарга. «Октябре карадерзадаьчун тешаме хьахой». 8.50— Ашараш. 9.15 — Берий хьакъехьа боккхий бараштa. «ЛоархIам бебокъо йолаш хилар». Беседа (гIалгIай меттала). 9.30 — «Цхьоагlо йолча дезале». 16.00 — П. И. Чайковский. Концертни фантази. 16.30— Экономически знаней болхлой факультет. 16.45 — Механизаторий Iана йокхонаш. Наурский района Кирова цIерагIча комсий совхозера передача (нохчийн меттала). 18.00— Керда хоамаш (эрсий, нохчий,

Тахан республике гIоллен Грознен морхаш а йолаш, йоачан а йоацаш, дохк а доаллаш, малхбузехьара секунде 0 — 5 метр чIоагIа мух а хьекхаш хилен фегара температура республике 0 — 5, Грозне 2 — 4 градус йовхал йолаш хилен тарлу.

Кхоана морхаш йолаш, дохк а доаллаш, малхбузехьара секунде 5 — 10 метр чIоагIа мух а хьекхаш хилен фегара температура бийсана 1 — 5 градус шелала дийнахьа 0 — 5 градус йовхал йолаш хилен тарлу.

МЕТЕОСТАНЦИ.

ТХА АДРЕС: 364051, г. Грозный, Ленина, 9 (3-гIа этаж). Телефонаш: редактора — 3-44-96; редактора зам. — 3-39-11; бехктокхама секретара — 3-34-38; партийни вахарех культурай отделай — 3-61-46; промышленностa отдела — 3-42-30; юрта боахама отдела — 3-42-28; письмой отдела — 3-74-68; бухгалтере — 2-54-30; корректорске — 2-89-88.

НАШ АДРЕС: 364051, г. Грозный, ул. Ленина, 9 (3-й этаж). Телефоны: редактора — 3-44-96; зам. редактора — 3-39-11; ответственного секретаря — 3-34-38; отдела партийной жизни и культуры — 3-61-46; отдела промышленности — 3-42-30; отдела сельского хозяйства — 3-42-28; отдела писем — 3-74-68; бухгалтерии — 2-54-30; корректорской — 2-89-88.

Газет арадувл шинарен, ереи, шоаттеи деношка

СФ05052. «Грозненский рабочий» издательства типографи, Маяковске, 92. Типография издательства «Грозненский рабочий», ул. Маяковского, 92. Заказ № 1034.